

TEOLOGIA ŚWIĘTOŚCI KOBIECEJ W ŻŁOTEJ LEGENDZIE JAKUBA DE VORAGINE'A OP

Treść: Wstęp. — I. Główne postacie świętych kobiet. — II. Teologia różnych odmian świętości. 1. Bogarodzica. 2. Męczennice. 3. Dziewice. 4. Pokutnice. 5. Wdowy. Zakończenie. — Summarium.

WSTĘP

Za podstawę służy wydanie norymberskie z 1492 roku¹, jedno z ponad 90 wydań popularnych z lat 1470–1500, którego egzemplarz dotarł na Warmię² i był własnością Szymona Langa, proboszcza w Płoskini, od 1636 roku kanonika kolegiaty w Dobrym Mieście († 10 V 1669)³. Celowo wybrane zostało wydanie popularne, a nie krytyczne⁴, aby metodą historyczno-dogmatyczną ustalić, jaką teologią kobiecej świętości *Złota Legenda* wpływała na wiarę swych czytelników w XV wieku, nie wykluczając oczywiście dalszego jej wpływu w wiekach następnych.

W źródłach hagiograficznych należy wyróżnić dwie warstwy. Pierwszą jest wspólne wszystkim świętym naśladowanie Chrystusa Pana. Drugą zaś jest warstwa zdarzeniowa, własna każdemu świętemu z osobna. Teolog zajmuje się warstwą pierwszą, historyk drugą. Uświadomiły to swoim uczestnikom *IV Colloquia Mediaevalia*, z 1993 roku, pod mistrzowskim przewodnictwem Profesora Gerarda Labudy, poświęcone męczeństwu Świętego Wojciecha⁵.

Czego można spodziewać się po hagiografii XIII wieku ukazał w swych badaniach nad dziejami liturgii J. A. Jungmann SI⁶. Obrona przed pozostałościami

¹ Iacobus de Voragine, *Legenda aurea*, Nürnberg, Ant. Koberger, 6 XI 1492. 2° C. 6457. IP.3007.

² Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej Hosianum w Olsztynie, Inc. 115.

³ Z. Hoppe, *Presbyterologia Warmiensis*, AAWO, AB, H 295, s. 297.

⁴ Wydanie stanowiące podstawę niniejszego opracowania, roi się o błędów drukarskich, nie tylko wzrokowych, lecz także słuchowych, co wskazuje że składał pod dyktando. Te błędy zostały poprawione bez zaznaczania ich w przypisach.

⁵ J. Wojtkowski, *Misja Pruska Świętego Wojciecha w ognisku badań naukowych*, SW XXX (1993), s. 121–122.

⁶ J. A. Jungmann SI, *Die Abwehr des germanischen Arianismus und der Umbruch der religiösen Kultur im frühen Mittelalter*, *Zeitschrift für Katholische Theologie* 69 (1947), s. 36–99; tenże, *Die*

arianizmu, widoczna w Hiszpanii na III synodzie tolekańskim z czasów króla Reccareda (589)⁷, zatarła stopniowo w świadomości wiernych pośrednictwo Chrystusa Pana, jako Syna Bożego Wcielonego, między Bogiem Ojcem a ludźmi. Kult uwielbienia oddawany Synowi Bożemu Wcielonemu z Bogiem Ojcem i Duchem Świętym oraz unikanie wzywania pośrednictwa Chrystusa Pana, spowodowały iż w świadomości wiernych na miejsce *Jednego Pośrednika między Bogiem a ludźmi, Człowieka Chrystusa Jezusa* (1 Tm 2,5) weszła cała rzesza drugorzędnych pośredników: Świętych Pańskich ze Świętą Bogarodzicą Dziewicą na czele. Nabożeństwo do nich, zamiast naśladowania ich wzoru, stało się uczuciowym wzywaniem ich wstawiennictwa u Boga.

W świetle powyższych wywodów powstaje pytanie, czy teologia świętości kobiecej, zawarta w *Złotej Legendzie* Jakuba de Voragine'a jest teologią wzywania, czy teologią naśladowania Świętych Niewiast?

Aby uzyskać odpowiedź na to pytanie trzeba: I. — ustalić główne postaci świętych kobiet (pomijając występujące jako tło innych świętych); II. — ukazać teologię różnych odmian świętości kobiecej: § 1. Bogarodzica-Dziewica, § 2. męczenniczka, § 3. dziewica, § 4. pokutnica, § 5. wdowa; III. — dokonać ostatecznej oceny.

I. GŁÓWNE POSTACIE ŚWIĘTYCH KOBIEC

Poniższa tablica uwidoczni liczbę, imiona, odmianę świętości i dzień obchodu świętych kobiet ze *Złotej Legendy* Jakuba de Voragine.

L.p.	Imię	Odmiana świętości	Obchód	Karta
1	2	3	4	5
1.	Łucja	Męczennica-Dziewica	13.12.	VI verso
2.	Anastazja	Męczennica-Wdowa	25.12.	X verso
3.	Agnieszka	Męczennica-Dziewica	21.01.	XXIII
4.	Paula	Wdowa	26.01.	XXVIII verso
5.	Maria-Oczyszczenie	Bogarodzica-Dziewica	02.02.	XXXIII
6.	Agata	Męczennica-Dziewica	05.02.	XXXV verso
7.	Julianna	Męczennica-Dziewica-Mężatka	16.02.	XXXVII
8.	Maria-Zwiastowanie	Bogarodzica-Dziewica	25.03.	XLV verso
9.	Maria Egipcjanka	Pokutnica	02.04.	LI verso

Stellung Christi im liturgischen Gebet. Münster 1925; t e n z e, Mittelalterliche Frömmigkeit. Ihr Werden unter der Nachwirkung der christologischen Kämpfe, *Geist und Leben* 41 (1968), s. 429-443.

⁷ H. Denzinger, A. Schönmetzer SI, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Barcinone – Friburgi Brisgoviae – Romae – Neo Eboraci 1963, p. 160, n. 470.

1	2	3	4	5
10.	[Antiochenka]	Dziewica-Męczennica	28/29.04?	LVII
11.	Petronela	Męczennica-Dziewica	31.05.	LXXI
12.	Maryna	Dziewica	17.07?	LXXIII
13.	Teodora	Pokutnica	28.04?	LXXXII verso
14.	Małgorzata	Męczennica-Dziewica	20(13).07	LXXXIII verso
15.	Prakseda	Dziewica	21.07.	LXXXIV verso
16.	Maria Magdalena	Pokutnica	22.07.	LXXXIV verso
17.	Krystyna	Męczennica-Dziewica	24.07.	LXXXVII verso
18.	Marta	Dziewica	29.07.	XCII verso
19.	Maria-Wniebowzięcie	Bogarodzica-Dziewica	15.08.	CVI
20.	Sabina	Dziewica	29.08.	CXXI verso
21.	Maria-Narodzenie	Bogarodzica-Dziewica	08.09	CXXIII verso
22.	Eufemia	Męczennica-Dziewica	16.09.	CXXX verso
23.	Justyna	Męczennica-Dziewica	26.09.	CXXXIII
24.	Pelagia	Pokutnica	08.10.	CXLII
25.	Małgorzata (Pelagiusz)	Dziewica	08.10?	CXLII verso
26.	Taida	Pokutnica	08.10.	CXLIII
27.	Urszula z Towarzyszkami	Męczennice-Dziewice	21.10.	CXLVIII
28.	Cecylia	Męczennica-Dziewica-Męzatka	22.11.	CLIX verso
29.	Katarzyna	Męczennica-Dziewica	26.11.	CLXIII verso
30.	Elżbieta Węgierska	Wdowa	19.11.	CLXXXVIII
31.	Maria-Poczęcie	Bogarodzica-Dziewica	08.12.	CLXXXVI
32.	Otylia	Dziewica	13.12.	CLXXXVI verso
33.	Scholastyka	Dziewica	10.02.	CLXXXVII
34.	Barbara	Męczennica	04.12.	CXCII
35.	Brygida Irlandzka	Dziewica	08.10.	CXCIII verso
36.	Afra	Pokutnica-Męczennica	05.08.	CXCIV
37.	Tekla	Wdowa	23.09.	CXCIV
38.	Kunegunda	Wdowa-Dziewica	03.03.	CXCIV verso
39.	Dorota	Męczennica-Dziewica	06.02.	CXCVI verso

Statystyczny obraz świętości kobiecej przedstawia się następująco:

W całej *Złotej Legendzie* na 230 świąt, przypada 190 Chrystusa Pana i świętych męskich (83%) a tylko 39 Maryi i świętych żeńskich (17%), a mianowicie: Maryja

— Bogarodzica Dziewica miała 5 świąt (13%), męczennice 15 świąt (38%), dziewice 9 świąt (23%), pokutnice 6 świąt (15%), wdowy 4 święta (10%).

Szczytem świętości jest oczywiście Maryja. Motywy kultu innych świętych układają się w stopniowanie⁸: dziewictwo (42%), męczeństwo (25%), macierzyństwo (13%), pokuta (9%), wdowieństwo (7%), małżeństwo (3%).

II. TEOLOGIA RÓŻNYCH ODMIAN ŚWIĘTOŚCI

Zgodnie z założeniem trzeba tu oderwać się od warstwy zdarzeniowej żywotów świętych kobiet, a skupić się na zawartej w legendach teologii.

1. Bogarodzica

Legenda na dzień *Poczęcia Maryi* (8 XII) opowiada o prywatnym objawieniu, jakie miał opat *Vlsinus* podczas burzy na morzu. Gdy marynarze dusze swoje Bogu polecali i *pobożnie wzywali Świętą Bogarodzącę, Ucieczkę grzeszników i Nadzieję zropanzonych*⁹, ujrzeni biskupa, wysłanego przez *Panią Bogarodzącę Maryję, którą tak słodko wzywali*. Biskup zażądał od opata, by dzień poczęcia *Matki Chrystusa* corocznie w dniu 8 grudnia uroczystie obchodził i innym zalecał, używając tekstów liturgii Narodzenia NMP, ze zmianą słowa Narodzenie, na Poczęcie. Opat wszystko przyrzekł, został uratowany i do klasztoru w Reims wprowadził uroczyste święto. Legendę kończy zachęta do świętowania *Poczęcia Bogarodzicy*¹⁰. — Teologia da się sprowadzić do godności Matki Boskiej, Pośredniczki, Świętej, Pani. Poczęcie jest tu pojmowane tylko dziejowo-zbawczo.

Obszerną legendę o *Narodzeniu Chwalebnej Dziewicy Maryi*¹¹ zaczyna twierdzenie, iż pochodziła z rodu Dawida: *Chrystus pochodził z rodu Dawida, a skoro zrodził się z samej Dziewicy, oczywiste jest, że i Dziewica z rodu Dawida pochodzi*¹². W obszernej opowieści apokryficznej o narodzeniu i życiu Maryi znajdują się dwa twierdzenia teologiczne: *Maryja z łona matki będzie pełna Ducha Świętego*, oraz: *z Niej narodzi się Syn Najwyższego*¹³. Legendę zaślubin kończy wzmianka o zwiastowaniu przez anioła Gabriela, że *z niej narodzi się Syn Boży*¹⁴. W legendzie Narodzenia Maryja nazywana jest *dziewicą*, natomiast w opowieści

⁸ Niektóre święte mają nie jeden, lecz dwa lub trzy motywy kultu.

⁹ Legenda aurea, jw., k. CLXXXVI b-vc: *beatam dei genitricem miserorum scilicet refugium et desperationum spem...*

¹⁰ Tamże, k. CLXXXVI vc: *Scias inquit me ad te a Domina mea genitrice dei maria. quam tam dulciter reclamasti directum. [...] diem conceptionis matris christi solenniter annuatim celebrabis. et celebrandum predicabis. [...] si portum salutiferum volumus apprehendere. dei genitricis conceptionem congruis obsequiis celebremus. et ab eius filio digna mercede remuneremur.*

¹¹ Tamże, k. CXXXIII vc-CXXV vc.

¹² Tamże, k. CXXXIII vc: *christus de semine dauid duxit originem. Cum igitur de sola virgine natus sit. manifestum est et solam virginem ex stirpe dauid natam esse.*

¹³ Tamże, k. CXXXIII a: *ex vtero matris sue spiritus sancto plena [...] ex ea altissimi filius generabitur.*

¹⁴ Tamże, k. CXXXIII vc: *de ea nasciturum dei filium nunciauit.*

o ustaleniu dnia narodzin, nazwana została także *Królową Niebios*¹⁵. — Teologia legendy Narodzenia obejmuje dziewictwo, pełnię Ducha Świętego, Boże Macierzyństwo i godność Królowej Niebios.

Legenda na *Zwiastowanie Pańskie* we wstępie wykazuje jego stosowność, najpierw w oparciu o antytezę Ewy i Maryi: *jak szatan skusił niewiastę aby zwątpiła, zgodziła się i upadła, tak anioł zwiastował Dziewicy, aby uwierzyła, zgodziła się i poczęła Syna Bożego*¹⁶. Następnie w oparciu o godność Bogarodzicy i Pani, której anioł obowiązany jest służyć¹⁷. Wreszcie wychodząc z założenia, że Wcielenie jest naprawą upadku ludzkiego i anielskiego, anioł zwiastował Wcielenie Maryi, a Zmartwychwstanie Magdaleny¹⁸. Dalej w oparciu o św. Bernarda legenda uzasadnia zaślubienie Maryi z Józefem: aby ukryć tajemnicę przed szatanem, aby małżonek potwierdził dziewictwo, aby ochronić godność dziewczęcą, aby zdjąć hańbę z dziewic, małżonek i wdów, aby dać męską pomoc, aby wykazać dobro małżeństwa, aby wyprowadzić męską linię genealogiczną¹⁹. — Po uwagach wstępnych legenda wyjaśnia Ewangelię Zwiastowania.

Pozdrowienie *Zdrowaś Maryjo, łaski pełna* w duchu św. Bernarda wyjaśnia legenda moralnie o pośrednictwie Maryi: *w łonie łaska Bóstwa, w sercu łaska miłości, w ustach łaska uprzejmości, w rękach łaska miłosierdzia i szczodrości. I dalej: z Jej pełni czerpią wszyscy, niewolnicy wykupienie, smutni pocieszenie, grzesznicy przebaczenie, sprawiedliwi łaskę, aniołowie radość, cała Trójca uwielbienie, Syn Boży człowieczeństwo*. Duchowość Maryi cechowała *pokora, czystość, surowość i męczeństwo*²⁰.

Słowa: *Pan z tobą* wyjaśnia najpierw trynitarnie²¹, a następnie odnosi do darów nieba: *uświęcenie, anielskie pozdrowienie, Ducha Świętego zstąpienie, Syna Bożego Wcielenie*²².

¹⁵ Tamże: *voverunt regine celi*.

¹⁶ Tamże, k. XLV vc: *Unde sicut diabolus temptavit mulierem vt eam pertraheret ad dubitationem. et per dubitationem ad consensum et per consensum ad lapsum. sic angelus nunciavit virgini. vt nunciando excitaret ad fidem. et per fidem ad consensum. et per consensum ad concipiendum dei filium.*

¹⁷ Tamże: *quia enim angelus est dei minister et seruus et beata virgo electa erat. vt esset dei mater congruum est ministerium domine famulari. conueniens fuit vt beate virgini annuntiatio per angelum fieret.*

¹⁸ Tamże: *Unde sicut sexus mulieris non excluditur a cognitione misterii incarnationis et resurrectionis. sic etiam nec angelicus nuncius. Immo deus vtrumque angelo mediante nunciat mulieri. scilicet incarnationem virgini marie. et resurrectionem magdalene.*

¹⁹ Tamże, k. XLV vc: *quoniam per hoc misterium a demonibus absconditur. et a sponso virginitas comprobatur. et virginis tam verecundie quam famae providetur. Quarta ratio est. vt ab omni gradu mulieris obprobrium tolleretur. scilicet. a coniugatis. virginibus et viduis...*

²⁰ Tamże: *In ventre gratia deitatis. in corde gratia caritatis. in ore gratia affabilitatis. in manibus gratia misericordie et largitatis. [...] de plenitudine eius capiunt vniuersi. captiui redemptionem. tristes consolationem. peccatores veniam. iusti gratiam. angeli leticiam. denique tota trinitas gloriam. filius hominis humane carnis substantiam. [...] Dicitur ergo gratia plena sicut dicit Bernardus propter quattuor que fulserunt in eius mente. que fuerunt devotio humilitatis reuerentia pudoris. magnitudo crudelitatis martyrium cordis.*

²¹ Tamże, k. XLV vd: *Dominus tecum. dominus pater tecum qui genuit quem concipis. et dominus spiritussanctus de quo concipis. et dominus filius tecum quem carne tua induis.*

²² Tamże: *marie sanctificatio, angelica salutatio. spiritussancti superventio. filij dei incarnatio.*

Błogostawionaś ty między niewiastami odnosi do macierzyństwa Bożego Maryi²³, ukazując różnicę wobec pozostałych niewiast Maryi płodnej w dziewictwie, świętej w poczęciu i bezbolesnej w porodzeniu, nadto: pierwszej w dziewictwie, nienaruszonej w płodności, bez ciężaru ciężarnej, rodzącej bez bólu²⁴.

W zmieszaniu się Maryi legenda widzi *skromność, wstydlivość i roztrpność²⁵*, w słowach anioła *znalazłaś łaskę u Boga* za św. Bernardem *łaskę pokoju Boga z ludźmi, zniszczenie śmierci i naprawę życia²⁶*. Słowa Maryi: *Jakże się to stanie* i odpowiedź anioła *Duch Święty zstąpi na ciebie* legenda wyjaśnia o dziewiczym poczęciu Syna Bożego²⁷.

Zgoda Maryi *niech mi się stanie według twego słowa* spowodowała, że Syn Boży natychmiast począł się w Jej łonie²⁸.

Złota Legenda dzień 25 marca uważa za dzień Zwiastowania i śmierci Chrystusa Pana, stworzenia i upadku Adama, śmierci Abla, ofiary Melchizedecha i Izaaka, ścięcia Jana Chrzciciela, uwolnienia Piotra, śmierci Jakuba, zbawienia Dobrego Łotra, zmartwychwstania sprawiedliwych. — Legenda na Zwiastowanie ukazuje świętość Maryi zarówno przedmiotową jak i podmiotową. Przedmiotowa polega na godności wieczystej Dziewicy Matki Boga, Pani, współdziałającej w Odkupieniu, Pośredniczki. Podmiotową wyraża antyteza Maryi wobec Ewy, przynależność i uświęcenie wszystkich trzech żeńskich stopni życiowych: dziewicy, oblubienicy, wdowy, bogactwo łask i cnót.

Święta *Bożego Narodzenia, Obrzezania i Objawienia Pańskiego, czyli Trzech Króli* zastępowały w średniowieczu współczesną uroczystość *Macierzyństwa Maryi*. — Ich treścią była tajemnica Wcielenia Syna Bożego z Maryi zawsze Dziewicy, a więc świętość przedmiotowa Maryi, polegająca na godności Bogarodzicy.

Oczyszczenie Maryi, miało w *Złotej Legendzie* trojaki charakter. Przede wszystkim czciło *pokorę i posłuszeństwo Maryi wobec Prawa, któremu jako Bogarodzica Dziewica nie podlegała²⁹*. Legenda na *Oczyszczenie* wyjaśnia czystość Maryi w duchu teologii dominikańskiej oczyszczeniem i uświęceniem Maryi

²³ Tamże: *Benedicta tu in mulieribus. id est super omnes mulieres. quia scilicet eris mater. virgo mater. et mater dei.*

²⁴ Tamże: *Triplici maledicto mulieres subiecte erant... Maledicto obprobrii quoad non concipientes... Maledicto peccati quoad concipientes... Maledicto supplicij quoad parturientes... Sola autem virgo maria benedicta est inter omnes mulieres. cuius virginitati fecunditas additur. et fecunditati in conceptu sanctitas. et sanctitati in partu iocunditas. ... fuit virginitatis primiceria. sine corruptione fecunda. sine grauedine grauida. et sine dolore puerpera.*

²⁵ Tamże: *In auditu laudatur modestia [...] In affectu verecundia [...] In cogitatu prudentia...*

²⁶ Tamże, k. XLV vd-XLVI a: *dei et hominum pacem. mortis destructionem vite reparationem.*

²⁷ Tamże, k. XLVI a: *Spiritussanctus superueniet in te. qui ipsum tuum conceptum efficit.*

²⁸ Tamże, k. XLVI b: *Statimque filius dei in vtero illius conceptus est. perfectus deus. perfectus homo. et in ipsa prima die conceptionis tante sapientie ac potentie extitit. quante in XXX anno fuit.*

²⁹ Tamże, k. XXXIV vc: *Ideoque sergius papa hanc consuetudinem in melius commutauit. Ut scilicet christiani ad honorem sancte matris domini omni anno in hac die totum mundum cum accensis candelis et benedictis cereis illustrarent [...] Secundo propter ostendendam virginis puritatem. [...] Uere enim purificatione non indigebat que et non suscepto semine conceperat. et in matris vtero perfectissime mundata et sanctificata erat. [...] Sed etiam virtus sanctitatis et castitatis eius vsque ad alios extendebatur et transfundebatur ita quod in alijs omnes motus carnalis concupiscentie exinguebat. Unde dicunt iudei quod cum maria pulcherrima fuerit a nullo tamen vnquam potuit concupisci.*

w łonie matki. Było ono tak doskonale i tak promieniowało na zewnątrz, że chociaż Maryja była bardzo piękna, nikt nie mógł na nią patrzeć pożądliwie. — Czystość, pokora i posłuszeństwo, składają się na zawarty tu obraz świętości Maryi.

Legendę *Wniebowzięcia Błogosławionej Dziewicy Maryi* rozpoczyna opowieść apokryficzna, zawierająca następującą treść teologiczną: Bogarodzica Dziewica umarła, dusza jej została wzięta do nieba na prawicę Syna Bożego, ciało złożone w grobie i wskrzeszone chwalebne (przez ponowne połączenie z duszą) zostało także wzięte do nieba. Bezpośrednio po opowieści apokryficznej zapisana krytyka uznaje za rzeczywiste dziewięć wątków, a wśród nich *wniebowzięcie z duszą i ciałem*³⁰. Następują teologiczne dowody, że *cała, w duszy i ciele, została wzięta do nieba, jak pobożnie wierzy Kościół*³¹: św. Bernard powoływał się na brak czci ciała Maryi na ziemi, na wzór św. Piotra i św. Jakuba; św. Hieronim wskazywał sprawiedliwych zmartwychwstałych z Chrystusem i wniebowzięcie św. Jana Apostoła i Ewangelisty; św. Augustyn popierał jednością ciała Chrystusa i Maryi, godnością i dziewiczą nienaruszonością ciała Maryi. *Cuda* kończące legendę na Wniebowzięcie zawierają głęboką modlitwę maryjną typu *Gaude: Raduj się Bogarodzico Dziewico Niepokalana*, na cześć macierzyństwa Bożego, wieczystego dziewictwa i pośrednictwa. — Teologia świętości Maryi oparta na Bożym Macierzyństwie, wieczystym Dziewictwie i pośrednictwie, rozwinięta została w kierunku wniebowzięcia z duszą i ciałem.

Maryjna teologia świętości kobiecej opiera się bytowo na godności Bogarodzicy-Dziewicy, Pośredniczki Odkupienia i Pani, którą uzupełnia świętość moralna: pełnia Ducha Świętego, przeciwieństwo Ewy, doskonałość dziewicy, oblubienicy i wdowy, bogactwo łaski i cnoty, zwłaszcza czystości, pokory i posłuszeństwa, wreszcie nagroda wniebowzięcia z duszą i ciałem.

2. Męczennice

Św. Łucję według *etymologicznego* wykładu jej imienia na progu legendy cechowało: dziewictwo, miłość, dobra wola, wytrwałość³². W usta św. Łucji legenda wkłada wyjaśnienie: *Żyjący w czystości są świątynią Ducha Świętego*³³.

³⁰ Tamże, k. CVII a-b: Hoc autem quod predictum est totum illud apocriphum est. De quo ait Hieronymus in epistola siue sermone ad Paulam et Eustochium. Ille sane libellus vere apocriphus est censendus nisi quoad aliqua fide digna que videntur a sanctis approbata, quae sunt. IX. scilicet quod promissa sit et exhibita virgini omnimoda consolatio. apostolorum omnium congregatio. sine dolore consummatio. sepulture in valle iosaphat preparatio. exequialis christi deuotio et totius celestis curie obuiatio. iudeorum persecutio. miraculorum in omni causa condecencie choruscatio. **in anima simul et corpore assumptio.**

³¹ Tamże, k. CVII b: assumpta est enim integre in anima et corpore sicut pie credit ecclesia.

³² Tamże, k. VII a: Lucia habuit decorem virginitatis sine aliqua corruptione. diffusionem charitatis sine aliquo immundo amore. rectum incesum intentionis in deum sine aliqua obliquitate. longissimam lineam diuturnae operationis sine negligentie tarditate.

³³ Tamże, k. VII b: Qui caste vivunt templum spiritussancti sunt.

W ostatnich swych słowach miała zapowiedzieć swe wstawiennictwo w Syrakuszach³⁴.

Św. Anastazja w etymologii *Złotej Legendy* stała w cnocie ponad wadami i grzechami. Dalej jest mowa o nawiedzaniu i wspieraniu uwięzionych chrześcijan³⁵.

Św. Agnieszka zgodnie z średniowieczną etymologią, była łagodna i pokorna, pobożna i miłosierna, prawdomówna. Czczona jest jako dziewica (oblubienica Chrystusa) i męczenniczka³⁶.

Św. Agata według rozmaitych prób etymologicznych *Złotej Legendy* to: święta Boża (dzięki czystości serca, obecności Ducha Świętego i obfitości dobrych uczynków); wolna od ziemskiej miłości; doskonale mówiąca; oddana wyższej posłudze; uroczyście pogrzebana. Odbiera cześć jako dziewica męczenniczka, zraniona i cudownie uleczona w swej ku macierzyństwu skierowanej kobiecości (obcejęcie i przywrócenie gruczołu mlecznego)³⁷.

Św. Julianna według legendy poślubiona wyższemu urzędnikowi rzymskiemu odmawiała współżycia, dopóki się nie nawróci na chrześcijaństwo. Wiarę i apostołat przypłaciła śmiercią³⁸.

Św. Petronelę, męczenniczkę rzymską, legenda zrobiła dziewczicą i córką św. Piotra Apostoła³⁹, który uzdrawiał ją z gorączki najpierw chwilowo, by mogła posługiwać uczniom, a dopiero wtedy gdy osiągnęła już doskonałą miłość Boga uzdrowił ją ostatecznie, świadomie wykorzystując cierpienie jako środek do osiągnięcia doskonałości⁴⁰. — Legenda o kierownictwie duchowym św. Piotra, głowy Kolegium Apostolskiego, wobec własnej córki, dziewicy, utożsamianej z rzymską męczennicą.

Św. Małgorzata według średniowiecznej etymologii imienia była *jaśniejąca dziewictwem, czysta pokorą, potężna w cudach*; była *stała w męczeństwie*, zwycięska w pokusach, przekonująca w nawracaniu⁴¹. Przed męczeństwem miała się

³⁴ Tamże, k. VII b–VII vc: et sicut civitati cathanensi soror mea agatha data est protectrix. sic et ego civitati siracusane concessa sum a deo interuentrix.

³⁵ Tamże, k. X vd: sursum stetit a vitijs et a peccatis ad virtutes. [...] audiens eam cum vna tantum ancilla in vili habitu christianorum carceres circuire et eis necessaria ministrare...

³⁶ Tamże, k. XXIV vc: Tunc aspasius in gutture eius gladium immergi precepit. et sic christus sponsus candidus et rubicundus ipsam sibi sponsam et martirem consecrauit.

³⁷ Tamże, k. XXXVI b: Tunc iratus quincianus iussit eius mamillam torqueri: et tortam diutissime iussit abscidi. Cui agatha. impie crudelis et dire tyranne. non es confusus amputare in femina: quod ipse in matre suxisti. [...] Et continuo petrus apostolus disparuit: et procidens beata Agatha gratias agens: inuenit se vndique sanatam et mamillam suam pectori restitutam.

³⁸ Tamże, k. XXVII b–vc: Iuliana dum eulogio prefecto nicomédie desponsata esset et nollet sibi aliquatenus copulari nisi reciperet fidem christi... [...] Tunc iussit eam decollari.

³⁹ J.P. Kirsch, Petronilla, LThK, t. 8 (1936), k. 129–130.

⁴⁰ Legenda aurea, jw., k. LXXI b: Completo autem ministerio. dixit petrus. Petronella redi ad lectum tuum. que statim redijt et vt prius febribus laborare cepit at vbi in dei amore cepit esse perfecta. eam perfecte sanauit.

⁴¹ Tamże, k. LXXXIII vc: Sic beata margaretha fuit candida per virginitatem. pura per humilitatem. virtuosa per miraculorum operationem. [...] Sic beata margaretha habuit virtutem contra effusionem sui sanguinis per constantiam. quia in suo martyrio constantissima extitit. Contra cordis passionem. id est demonis temptationem per victoriam: quia ipsa dyabolum superauit. Ac spiritus confortationem per doctrinam. quia per suam doctrinam multorum animos confortauit. et ad fidem christi conuertit.

modlić za swych przyszłych czcicieli⁴². Legendę kończy drugi opis cnót: *Święta Małgorzata była pełna bożej bojaźni, sprawiedliwa, religijna, pełna skruchy, chwalebnie uczciwa, wyjątkowo cierpliwa. Nie było w niej nic przeciwnego religii chrześcijańskiej, znenawidzona przez ojca, umiłowana przez Pana naszego Jezusa Chrystusa*⁴³.

Św. Krystyna. W etymologii *Złotej Legendy* imię to oznacza *dobroć postępowania, pobożność ducha i błogosławieństwo łaski*⁴⁴. Podobnie do św. Agaty legenda oddaje jej cześć jako dziewicy męczennicy, zranionej w swej ku macierzyństwu skierowanej kobiecości (obcięte gruczoły mleczne zamiast krwią, spłynęły mlekiem)⁴⁵.

Św. Eufemia według średniowiecznej etymologii to *dobra niewiasta, pożyteczna przez nawrócenie, uczciwa przez obyczajność, miła Bogu przez kontemplację; albo inaczej: dźwięczna głosem nauczania, uderzeniem dobrego działania, technieniem wewnętrznej pobożności*⁴⁶. Św. Ambroży tak ją miał ująć: *Dobrotliwa i zwycięska Dziewica Eufemia, zachowując wieniec dziewictwa, zasłużyła na koronę męczeństwa*⁴⁷.

Św. Justyna. *Złota Legenda* z imienia jej wysnuwa cnotę *sprawiedliwości: posłuszeństwo Bogu, poważanie przełożonemu, zgodę równemu, karność podwładnemu, cierpliwość wrogom, współczucie ubogim i strapionym, czynną świętość sobie*⁴⁸. Czcą ją jako dziewicę i męczennicę.

Św. Urszula w *Złotej Legendzie* czczona jest jako dziewica męczennica, chrześcijańska królowna Anglii, która pogańskiemu królewiczowi Brytanii jako warunek ślubu postawiła trzyletni okres: na konsekrację swego dziewictwa a zapoznanie jego z wiarą⁴⁹. Królewicz Chrzest przyjął⁵⁰, a Urszula odbyła z 11000

⁴² Tamże, k. LXXXIII a: Illa autem impetrato orandi spacio pro se et suis persecutoribus. nec non et pro eius memoriam agentibus et se inuocantibus deuote orauit. Addens vt quecunque in partu periclitans se inuocaret illesam prolem emitteret. Factaque est autem vox de celo quod in suis se nouerit petitionibus exauditam.

⁴³ Tamże: beata margaretha fuit timoris dei plena. iusticia predita. religione comperta. compunctione perfusa. honestate laudabilis. patientia singularis. Nihilque in ea contrarium religioni christiane inueniebatur. odiosa patri suo dilecta domino nostro iesu christo.

⁴⁴ Tamże: k. LXXXVII vc: Christina quasi crismate vncta. Habuit enim balsamum boni odoris in conuersatione. et oleum deuotionis in mente et benedictionem gratie.

⁴⁵ Tamże, k. LXXXVIII a: tunc iulianus mamillas eius prescidi madauit. de quibus lac pro sanguine fluxit.

⁴⁶ Tamże k. CXXX vc-d: EWfemia dicitur ab eu quod est bonum et femina quasi bona femina. id est utilis honesta et delectabilis. quia hoc triplici modo dicitur bonum. Fuit enim utilis alijs per conuersionem. honesta sibi per morum compositionem delectabilis deo per celestem contemplationem. vel femia dicitur quasi euphonia quod est suauis sonoras. suauis enim sonus fit tribus modis. scilicet voce vt in cantu. pulsu vt in cithara. flatu vt in organo. sic beata eufemia fecit dulcem sonum cum voce predicationis. cum pulsu bone operationis et cum flatu interne deuotionis.

⁴⁷ Tamże, k. CXXXI a: Uirgo alma triumphatrix eufemia uirginitatis retinens mitram passionis meruit vestiri corona.

⁴⁸ Tamże, k. CXXXIII b: IWstina a iusticia dicta. Ipsa enim per iusticiam vnique quod suum est reddidit. scilicet deo obedientiam. superiori prelato reuerentiam. pari concordiam. inferiori disciplinam inimicis patientiam miseris et afflictis compassionem operosam sibi sanctimoniam.

⁴⁹ Tamże k. CXLVIII a-b: Ipsa autem // diuinitus inspirata. patri suasit. vt predicto regi assensum preberet. ea tamen conditione proposita. vt ipse rex cum patre decem uirgines electissimas sibi ad solatium traderet. et tam sibi quam alijs mille uirgines assignaret. et comparatis triremibus inducias

dziewic pielgrzymkę do Rzymu⁵¹, z którymi w drodze powrotnej poniosła męczeństwo z rąk oblegających Kolonię Hunnów⁵². — Świętość misjonarki, dziewicy, męczennicy. Jednej, gdyż legendarna i symboliczna liczba towarzyszek, wprawdzie świadcząc o wysokiej ocenie teologicznej męczeństwa, burzy jednak wszelką proporcję.

Św. Cecylia w średniowiecznej etymologii imienia to *Niebiańska lilia przez dziewiczą czystość, lub blask czystości, moc sumienia, dobrą sławę*. Była też: *Drogą niewidomych przez przykład, niebem przez kontemplację, Lią przez wytrwałe działanie*. Albo: *niebem, jako obrotna w gorliwym działaniu, okrągła w wytrwałości, płonąca miłością*. Była również *wolna od ślepoty przez blask mądrości, niebem ludu wpatrzonego by naśladować jej przezroczystą mądrość, wielkoduszną wiarę, różnorodną cnotę*⁵³. Legenda św. Cecylii mówi o jej zaślubinach i dziewiczym małżeństwie z Walerianem, którego nawróciła na chrześcijaństwo (a on z kolei swego brata Tyburcjusza), oraz o męczeństwie poprzedzonym nawróceniem 400 liktorów. — Jej świętość pojmowana była jako dziewicza i małżeńska oraz misyjna zarazem. W nawróceniu liktorów sama była motywem wiarogodności Bóstwa Chrystusa Pana⁵⁴.

Św. Katarzyna w świetle średniowiecznej etymologii nosiła imię *oznaczające powszechny upadek szatańskich budowli: pychy przez pokorę, pożydlwości przez dziewictwo, żądzy światowej przez wzgardę świata*. Inne znaczenie to: *Łańcuszek dobrych czynów wiodący do nieba: niewinność działania, czystość ciała, wzgarda próżności, mówienie prawdy*⁵⁵. Legenda przypisuje jej pokonanie w dyskusji 50

triennij sibi daret. Ad dedicationem sue virginitatis et ipse iuuenis baptizatus in his tribus annis in fide instrueretur.

⁵⁰ Tamże, k. CXLVIII b: At iuuenis libenter conditione accepta apud patrem institit et protinus baptizatus accelerari cuncta que beata virgo preceperat imperauit.

⁵¹ Tamże, k. CXLVIII b–CXLVIII vc: Tandem cum vrsula omnes ad fidem virgines conuertisset. sub vnius diei spacio flante prospero vento. ad portum gallicie qui tyella dicitur et inde coloniam deuenerunt. [...] Inde igitur ad angeli ad // monitionem romam tendentes ad vrhem basileam applicuerunt. et ibidem relictis nauibus romam pedestres venerunt. [...] In ipsa autem nocte pape diuinitus reuelatur. cum cum ipsis virginibus palmam martyrij percepturum. Quod apud se celans multas ex ipsis que adhuc baptizate non fuerunt baptizavit.

⁵² Tamże, k. CXLVIII vd: Omnes igitur virgines cum predictis episcopis coloniam redierunt. et ipsam iam ab hunis obsessam inuenerunt. Quas barbari videntes super eas cum clamore nimio irruerunt et quasi lupi seuientes in oues: totam illam multitudinem occiderunt. Cum autem ad beatam vrsulam ceteris iugulatis venissent videns princeps eius miram pulchritudinem obstupuit. et consolans eam super necem virginum promisit quod eam sibi in coniugem copularet. Sed cum hoc illa penitus respuisset ille contemptum se videns directa sagitta eam transfixit. et sic martyrium consummauit.

⁵³ Tamże, k. CLIX vc: Cēcilia quasi celi lilia. vel cecis via vel a celo et lia. Uel cecilia quasi cecitate carens. Uel dicitur a celo et leos quod est populus. Fuit enim celeste lilium per virginitatis pudorem. Uel dicitur lilium quia habuit candorem mundicie virorem consciencie. odorem bone fame. Fuit et cecis via per exempli informationem celum per iugem contemplationem. Iya per assiduam operationem. Vel dicitur celum. quia sicut dicit ysidorus Celum philosophi volubile rotundum et ardens esse dixerunt. Sic et ipsa fuit volubilis per operationem sollicitam. Rotunda per perseuerantiam. Ardens per charitatem succensam. Fuit cecitate carens per sapientie splendorem. fuit et celum populi quia in ipsam tanquam in celum spirituale populus ad imitandum intuetur celum. solem. lunam et stellas. id est sapientie perspicacitatem. fidei magnanimitatem. et virtutum varietatem.

⁵⁴ Tamże, k. CLX vc: Credimus christum verum esse deum. qui talem possidet famulam.

⁵⁵ Tamże, k. CLXIII vc: Katherina dicitur. a catha quod est uniuersum. et ruina quasi uniuersalis ruina. Omne enim edificium diaboli in ea vniversaliter corrui. Nam in ea ruit edificium superbie. per

mędrców, nawrócenie ich i przygotowanie do męczeństwa prawdą o chrzcie krwi⁵⁶, następnie nawrócenie królowej oraz dowódcy Porfiriusza z 200 żołnierzami⁵⁷. Legenda wkłada w usta św. Katarzyny definicję męczeństwa: *ciało i krew moją ofiarować Chrystusowi, jak On za mnie siebie samego ofiarował*⁵⁸. Przed męczeństwem miała się modlić za swych przyszłych czcicieli⁵⁹. Po legendarnym żywocie i dwu legendarnych cudach, *Złota Legenda* zamieszcza kazanie o św. Katarzynie, osnute wokół pięciu jej przymiotów: *mądrości, wymowy, stałości, czystości i godności*⁶⁰: 1) *miała mądrość intelektualną w poznaniu spraw Bożych; mądrość matematyczną w pogardzie rzeczy ziemskich, ta bowiem wiedza według Boecjusza rozpatruje abstrakcyjnie formy bez materii, a Katarzyna duszę swą odrywała od wszelkiej miłości materialnej; miała mądrość etyczną, gdyż żyła obyczajnie; 2) miała słodką wymowę w pociąganiu do wiary; 3) miała stałość wobec gróźb, obietnic, męczarni; 4) miała czystość nienaruszoną wśród zagrożeń; 5) miała godność*⁶¹.

humilitatem quam habuit. Carnalis concupiscentie. per virginitatem quam seruauit. Cupiditatis mundane. quia omnia mundana despexit. Uel katherina quasi catenula. Ipsa enim sibi per bona opera quandam catenam fecit. per quam vsque ad celum ascendit. que quidem catena siue scala quatuor gradus habet qui sunt innocentia operis. mundicia corporis. despectio vanitatis locutio veritatis.

⁵⁶ Tamże, k. CLXIII b: Audiens hec tyrannus nimio furore succensus. omnes in medio ciuitatis concremari iussit. At virgo beata ipsos confortans. ad martyrium constantes effecit. et de fide diligenter instruxit. Et cum dolerent quod sine baptismo decederent. virgo respondit. Ne timeatis. quia effusio vestri sanguinis vobis baptizmus reputabitur et corona.

⁵⁷ Tamże: Rege autem pro quibusdam causis instantibus. extra regionis confinia procedente. regina sancte katherine nimio amore succensa. cum principe militum nomine porphirio media nocte ad carcerem virginis properauit. Quo cum regina introisset vidit. carcerem inestimabili claritate fulgentem. et angelos plagas virginis perungentes. Incipiensque virgo eterna ei gaudia predicauit et ad fidem conuertens. martyrii coronam eidem predixit. Sicque ad mediam noctem sermonem protraxerunt. Que cum omnia porphirius audisset ad pedes virginis procidit et cum ducentis militibus fidem recepit.

⁵⁸ Tamże, k. CLXIII vc: Quecunque tormenta potes cogitare ne differas. quia carnem et sanguinem meum christo offerre desidero sicut ipse pro me seipsum obtulit.

⁵⁹ Tamże, k. CLXIII vd: Que cum ad locum mortis deducta fuisset erectis in celum oculis orauit dicens. O spes et salus credentium. O decus et gloria virginum Hiesu rex bone obsecro te vt quicumque passionis mee memoriam egerit. seu in exitu anime vel in quacunque necessitate te per me inuocauerit. tue propiciationis consequatur effectum. Factaque est vox ad eam dicens. Ueni dilecta mea sponsa mea. ecce tibi celi ianua est aperta. Nam et his qui passionem tuam celebrauerint. optata presidia promitto de celis.

⁶⁰ Tamże, k. CLXV a: Notandum quod beata katherina mirabilis apparet in quinque. Primo in sapientia. Secundo in eloquentia. Tercio in constantia. Quarto in mundicia castitatis. Quinto in priuilegio dignitatis.

⁶¹ Tamże, k. CLXV a-b: Primo admirabilis apparet in sapientia. Habuit igitur beata katherina sapientiam intellectualem in cognitione diuinorum [...] mathematicam in contemptione terrenorum hec enim scientia secundum Boecium speculatur formas sine materia in abstractione. Hanc beata katherina habuit quando animum suum ab omni materiali amore abstraxit. [...] Practica autem dividitur in tres. scilicet ethicam. yconomicam. et publicam siue politicam. Prima docet mores informare. et se virtutibus exornare. et pertinet ad omnes. [...] Primam enim habuit cum se omni morum honestate composuit. [...] Secundo fuit mirabilis in eloquentia. habuit enim eloquentiam [...] Suauiissimam in attrahendo... ad fidem... [...] Tercio in constantia. fuit enim constantissima in minis illatis... in donis oblatis... in supplicijs irrogatis... [...] Quarto in mundicia castitatis. seruauit enim castitatem inter ea inter que castitas periclitari solet... [...] Quinto in priuilegio dignitatis...

Św. Barbara według legendy odrzuciła bożków jako podobizny ludzi, którzy kiedyś narodzili się i umarli⁶². Własnym rozumowaniem z przygodności ziemi, nieba, powietrza i wody, składników natury ludzkiej, doszła do istnienia nieznanego Boga-Stwórcy⁶³. Dzięki Orygenesowi poznała następujące tajemnice: Trójjedyne Boga, Wcielenia, Odkupienia i Chrztu, który niezwłocznie przyjęła⁶⁴. Śmierć męczeńską uważała za ofiarę składaną Chrystusowi Panu jako Bogu⁶⁵. Na wzór św. Agaty i Krystyny odbiera cześć jako dziewica męczennica, zraniona w swej kobiecości skierowanej ku macierzyństwu (obcięcie obu gruczołów mlecznych)⁶⁶. Przed męczeństwem miała modlić się za swych przyszłych czcicieli⁶⁷.

Św. Dorota według legendy była także zraniona w swej dziewiczej kobiecości skierowanej ku macierzyństwu (palenie pochodniami obu gruczołów mlecznych), cudownie uleczona⁶⁸, łagodnie nawróciła dwie rodzone siostry, które w prześladowaniu zaparły się Chrystusa⁶⁹, dla którego jako Pana i Oblubieńca swego ona była gotowa na wszystko⁷⁰. Także Dorota przed śmiercią miała się modlić za swoich przyszłych czcicieli⁷¹.

Męczeńska teologia świętości kobiecej ma za podstawę ich godność. Przede wszystkim dziewiczą: 72% przy czym co czwarta była dręczona w swym skierowa-

⁶² Tamże, k. CXCII a: Si homines fuerunt dii nostri. ergo nati sunt vt homines mortui sunt vt homines. Si dii essent nec nati fuissent nec mortui. quia deitas vt mihi videtur. nec cepit nec desinit esse.

⁶³ Tamże: sed quia nec terra a se est. nec celum a se. nec aer a se. nec aqua a se. ex quibus quattuor elementis constat homo. sed creature sunt necesse est his esse creatorem.

⁶⁴ Tamże, k. CXCII b–CXCII vc: Scire debes quod vnus est verus deus in substantia. et trinus in personis. scilicet pater et filius et spiritussanctus. quicumque hec omnia credit omnino habet quo ad deum pertingere possit. [...] Cognito autem quomodo pater et filius et spiritussanctus sit solus deus et quomodo filius missus sit a patre. et per susceptam humanitatem hominem perditum reuocasset. captiuum redemisset. et per sacrum lauacrum eius peccata lauisset accelerauit ad baptizmi gratiam.

⁶⁵ Tamże, k. CXCII vd: Preses autem videns miram pulcritudinem eius dixit ei. Quid vis parce tibiipsi et sacrificia dijs. aut acerrimis tormentis traderis. Cui illa. Ego habeo sacrificare deo meo ihesu christo qui fecit celum et terram et mare et omnia que in eis sunt.

⁶⁶ Tamże, k. CXCIII a: Tunc iussit impius preses gladio abscidi mamillas eius. que aspiciens in celum ait. Ne projicias me a facie tua domine. et spiritus sanctum tuum ne auferas a me Cum autem hanc plagam fortiter sustineret. iussit eam nudam circuire regionem illam. et plagis inferentibus flagellari.

⁶⁷ Tamże: Domine ihesu christe cui omnia obediunt. presta mihi hanc petitionem. vt si quis fuerit memor nominis tui. et famule tue faciens memoriam passionis mee. Domine ne memineris peccatorum eius in die iudicij. sed propitius esto ei. tu enim scis quia caro sumus. Et facta est vox de celo ad eam dicens. veni pulcherrima mea. requiesce in cubilibus patris mei qui est in celis. quod postulasti donatum est tibi.

⁶⁸ Tamże, k. CXCVI vc–vd: deinde ad mamillas virgineas facule ardentes applicate sunt. et ipsa semimortua vsque ad crastinum reclusa est. De mane producta nec vlla macula nec vlla lesio apparuit.

⁶⁹ Tamże, k. CXCVI vd: Dorothea autem leniter alloquens predictas sorores auferens ab eis cecitatem cordis eas ad christum conuertit.

⁷⁰ Tamże: Quicquid vis passura sum pro christo domino et sponso meo...

⁷¹ Tamże: Cum autem venit ad locum decollationis rogauit dominum pro omnibus qui ad honorem sui nominis sue memoriam passionis peragerent vt in omnibus saluarentur tribulationibus. et precipue a verecundia. paupertate et a falso crimine liberarentur et in fine vite contritionem et remissionem omnium peccatorum obtinerent. mulieres vero parientes nomen eius inuocantes celere sentiant in doloribus profectum. Et ecce vox de celo audita est veni electa mea omnia que petisti impetrasti.

niu do macierzyństwa, następnie małżeńską 17%, wreszcie wdowią 11%. Źródłem świętości jest chrzest sakramentalny, lub chrzest krwi, zwyciężający grzech, dający łaskę, przemieniający w świątynię Ducha Świętego. Wyrazem świętości jest bogactwo cnót. Wiara i związana z nią ewangelizacja; nadzieja czyli pewność nieba za męczeństwo; miłość przejawiająca się w ofierze siebie, mądrości i kontemplacji. Roztropność, a więc uczciwość, przewyciężenie grzechu, dobre sumienie. Sprawiedliwość w uczynkach miłosierdzia, pobożności, cnotach społecznych (posłuszeństwie przełożonym, zgodzie z równymi, karność wobec podwładnych), pokorze, skrusze. Wstrzemięźliwość czyli dziewictwo, czystość, wzgarda świata. Męstwo w wytrwałości i cierpliwości wobec męczarni. Narzędziem uświęcenia jest kierownictwo duchowe. Istotę męczeństwa stanowi ofiara samej siebie Chrystusowi jako Bogu, który samego siebie jako Człowiek za nią ofiarował. Owocem męczeństwa jest wstawiennictwo świętych: Barbary, Małgorzaty i Katarzyny, należących do grona *Czternastu Wspomożycieli*⁷², oraz Łucji i Doroty spoza tego grona.

3. Dziewice

Prócz 13 męczennic, które zachowały dziewictwo (co zmienia opartą na tytułach statystykę) *Złota Legenda* opisuje jeszcze inne święte Dziewice.

Bezimienna dziewica z Antiochii podczas prześladowania miała otrzymać do wyboru: albo jako dziewica złożyć ofiarę pogańską, albo zostanie udostępniona w domu nierządu, uszła jednak w przebraniu żołnierza i razem z nim poniosła męczeństwo⁷³.

Św. Maryna według legendy wraz z ojcem wstąpiła do zakonu na brata. Oskarżona o współżycie z dziewczyną nie broniła się i wygnana z klasztoru żyła u furty z jałmużny, potem wychowywała przypisanego jej chłopca, wreszcie została przywrócona do najniższych posług. Niewinność ujawniła się po śmierci⁷⁴.

Św. Prakseda podczas prześladowania grzebała ciała chrześcijan, rozdała majątność ubogim i w końcu spokojnie według legendy umarła⁷⁵.

Św. Marta *gospodyni Chrystusa*, dziewica⁷⁶, doczekała według legendy wzaje-

⁷² A. Bazieli, *Czternastu Wspomożycieli*, EK t. 3 (1985) k. 925-926; J. Sauer, Nothelfer, LThK t. 7 (1935), k. 630-631.

⁷³ *Legenda aurea*, jw., k. LVII b-LVIII a: ...aut sacrificare virginem. aut lupanari prostitui iubent. [...] Quid plura mutato habitu euolat puella de laqueo. [...] Quid exspectatis. Duo contenderunt et ambo vicerunt. nec diuisa est corona sed addita. Ita sancti martyres inuicem sibi beneficia conferentes. altera principium martyrio dedit alter effectum.

⁷⁴ Tamże, k. LXXIII: Marina virgo vnica erat patri suo. Cum autem pater quoddam monasterium intrasset. mutauit habitum filie sue. vt non femina sed masculus videretur rogauitque abbatem et fratres vt filium suum vnicum reciperent. qui eius precibus annuentes in monachum est repertus et frater marinus ab omnibus appellatus.

⁷⁵ Tamże, k. LXXXIII vd: Praxedis virgo fuit beate potentiane soror quae fuerunt sorores sancti nouati et timothei qui ab apostolis in fide sunt eruditi. Qui cum persecutione seuiante multorum christianorum corpora sepelissent. et facultates suas pauperibus erogassent. tandem in pace quieuerunt.

⁷⁶ Tamże, k. XCII vd-XCIII a: MArtha hospita christi... [...] Numquam ... legitur aut virum habuisse. aut hominum contubernium subijsse. [...] Erat ... valde facunda...

mnego zaproszenia do nieba z obietnicą wysłuchania tych, którzy ją będą wzywali⁷⁷.

Św. Sabina dziewica w poszukiwaniu przyrodniego brata miała dotrzeć na miejsce jego męczeństwa pod Troyes i tam umrzeć⁷⁸.

Św. Małgorzata zwana *Pelagiuszem*, to legendarny motyw dziewicy-brata zakonnego, niesłusznie oskarżonej i pokutującej za nierząd z siostrą zewnętrzną klasztoru żeńskiego⁷⁹.

Św. Otylia dziewica (ksieni), według legendy modlitwami sióstr wskrzeszona po śmierci przyjęła Komunię św. pod obu postaciami⁸⁰. Zasłużyła w niebie na bliskość św. Łucji, gdyż była męczennicą przez swą wolę i umartwienie⁸¹.

Św. Scholastyka dziewica, siostra św. Benedykta, co roku spotykała się z nim na chwalbie Bożej i rozmowach duchowych o niebiańskich radościach⁸².

Św. Brygida według legendy z umiłowania dziewictwa jako panna na wydaniu uprosiła sobie u Boga zezwolenie twarzy (utrata oka). Uwolniona od starających się przyjąć święty welon i prowadziła życie wspólne z innymi dziewicami. Bóg już za życia na jej prośbę uczynił wiele cudów⁸³. Na przykład gdy młode siostry nie chciały na Wielkanoc umyć chorych sióstr, św. Brygida umyła je sama, uzdrawiając paralityczkę, opętaną i trędowatą⁸⁴.

⁷⁷ Tamże, k. XCIII b: Ueni dilecta hospita et vbi ego sum illic mecum eris. tu me suscepisti in hospitio tuo ego te recipiam in celo meo. et inuocantes te exaudiam amore meo.

⁷⁸ Tamże, k. CXXII a-b: Domine qui me semper quoad in castitate seruasti. non permittas me amplius duris itineribus fatigari aut corpus meum de loco isto ulterius moueri. commendo tibi famulam meam que propter me tanta sustinuit fratremque meum quem hic videre non potui. fac vt in regno tuo videre merear. Finita // autem oratione migravit ad dominum. - Por. G. A l l e m a n g, Sabinian, hl. Martyrer zu Troyes, LThK t. 9 (1937), k. 55.

⁷⁹ Legenda aurea, jw., k. CXLVIII a: Nobili orta genere margaritha in seculo dicta fui, que ut pelagus temptationum transirem. pelagius mihi ipsum nomen imposui. vir sum non pro deceptione mentita quod factis ostendi. De crimine virtutem obtinui. penitentiam egi innocens iam queso vt quam viri feminam nescierunt sancte sorores sepeliant et sit expiatio viuientis. ostensio morientis vt femine virginem recognoscant. quam calumniatores adulterum iudicabant.

⁸⁰ Tamże, k. CLXXXVI vd: Redeuntes sorores cum viderent matrem suam sine eucharistia defunctam. adeo instanter orauerunt quod de morte suscitata eis dixit. Cur me inquietastis lucie coniuncta fui et illud gaudium habui quod oculus non vidit nec auris audiuit. nec in cor hominis ascendit. Responderunt. Nobis fuisset confusio domina si absque communione sacra obijsses. Tunc otilia calicem allatum in quo erat corpus et sanguis christi proprijs manibus contrectauit et communicauit.

⁸¹ Tamże, k. CLXXXVII a: Martyri lucie immo coniuncta fuit. quia ipsa otilia duobus modis martyr fuit voluntate et carnis maceratione.

⁸² Tamże, k. CLXXXVII b: Quadam vero die venit ex more atque ad eam cum discipulis venerabilis eius descendit frater qui totum diem in dei laudibus sacrisque eloquijs ducentes. incumbenibus iam noctis tenebris simul acceperunt cibos.

⁸³ Tamże, k. CXCIH vc: Sancta Brigida virgo religiosa videns sibi instare tempus desponsationis dominum rogauit vt aliquam deformitatem sibi immitteret. vt saltem hoc modo procerum instantiam vitaret. Tunc vnus oculus eius crepuit. et liquefactus est in capite suo. Accepto ergo sacro velamine brigida cum alijs virginibus sacris velatis et deo deuotis in opido medi extitit. vbi dominus eius oratione plurima dignatus est facere miracula.

⁸⁴ Tamże: Appropinquante die pasce dixit brigida puellis suis. que lauabit infirmas nostras sorores. Cumque ille vt ipse iuuenecule omnes recusarent brigida intrauit manibus illas lauans. et ab infirmitate sanauit. quarum vna erat paralitica. alia demoniaca. alia leprosa.

Dziewicza teologia świętości kobiecej jest dużo uboższa od maryjnej i męczeńskiej, co widać z wykazu cnót. Na pierwsze miejsce u wszystkich dziewięciu dziewic wybija się oczywiste cnota wstrzemięźliwości. Natomiast Wiara widoczna jest u Bezimiennej, która nie zaparła się, ponosząc męczeństwo; nadzieja w rozmowach św. Scholastyki o niebie; miłość Boża u św. Marty, gospodyni Chrystusa Pana, miłość siostrzana u św. Sabiny; sprawiedliwość w pokucie św. Maryny i Małgorzty oraz w dobrych uczynkach św. Praksedy; męstwo w śmierci Bezimiennej za wiarę a także duchowym męczeństwie św. Otylii. Kierownictwo duchowe spotkać można u św. Scholastyki, wiatyk u św. Otylii, wstawiennictwo u św. Marty i Brygidy.

4. Pokutnice

Św. Maria Egipcjanka zgodnie z legendą 17 lat grzeszyła w Aleksandrii, nawróciła się w Jerozolimie za pośrednictwem Maryi i 47 lat pokutowała na pustyni, 17 lat walcząc z pokusami cielesnymi, zanim odzyskała cnotę wstydlivości. Podczas modlitwy unosiła się jeden łokieć nad ziemią⁸⁵. Zmarła przyjąwszy Komunię świętą⁸⁶.

Św. Teodora według *Złotej Legendy* była mężatką, popełniła grzech cudzołóstwa, który odpokutowała jako pokorny brat zakonny. Podobnie do św. Maryny oskarżona o nierząd z dziewczyną, wychowała jej syna, który został opatem klasztoru. Mąż po śmierci Teodory dokonał żywota w jej celi⁸⁷.

Św. Maria Magdalena ma w *Złotej Legendzie* wstęp poświęcony imieniu *Maria* w podwójnej etymologii średniowiecznej, mogącej stanowić podstawę dwu scholastycznych homilii.

1) *Gorzkie Morze, Oświecająca, Oświecona*, trzy części najdoskonalsze, które obrała: część pokuty, część kontemplacji, część niebieskiej chwały. Pierwsza nie będzie odebrana ze względu na cel, którym jest osiągnięcie szczęśliwości. Druga ze względu na ciągłość, bo kontemplacja w drodze ma dalszy ciąg w ojczyźnie. Trzecia ze względu na wieczność. Obierając najlepszą część pokuty nazywa się *Gorzkie Morze*, gdyż miała tu wiele goryczy (tyle łez wylała, że nogi Panu umyła). Obierając najlepszą część wewnętrznej kontemplacji nazywa się

⁸⁵ Tamże, k. LII a: Cumque illa extensis manibus oraret vidit eam quasi unius cubiti mensuram eleuari a terra.

⁸⁶ Tamże, k. LI vd-LII: MARIa egyptiaca que peccatrix appellatur. XLVII. annis in heremo. artissimam vitam duxit [...] Respiciensque vidi ibi imaginem beate virginis marie. Tunc ipsam lacrimabiliter exorare cepi. vt peccatorum meorum veniam impetraret: et ad adorandam crucem sanctam me intrare permitteret. promittens me seculo abrenuntiaturam. et de cetero caste mansuram. [...] XVII annis in hoc deserto a tentationibus carnalibus molestata fui. sed nunc per dei gratiam omnes vici. [...] Tunc senex pro certo cognouit quod mox vt domini sacramentum accepit. et ad desertum redijt vitam finiuit.

⁸⁷ Tamże, k. LXXXIII b-vc: Vir autem eius cellam vxoris sue theodore accepit et ibidem permanens. tandem in domino obdormiuit. Puer autem theodore nutricem sequens omni morum honestate pollebat: ita quod mortuo abbate monasterij in abbatem ipse vnanimiter est electus.

Oświecająca, gdyż gorliwie czerpała to, co potem obficie rozlewała (zaczepnęła światła, którym potem innych oświeciła). Obierając najlepszą część niebieskiej chwały nazywa się *Oświecona*, gdyż jest oświecona w duszy światłością doskonałego poznania, a będzie oświecona światłością jasności na ciele⁸⁸. 2) *Winna, Obwarowana-Niewyciężona, Wielmożna*, co wskazuje jaka była przed nawróceniem, w nawróceniu i po nawróceniu. Przed nawróceniem była *Winna*, przez powinność kary wiecznej. W nawróceniu była *Obwarowana* lub *Niewyciężona*, przez broń pokuty (ile miała w sobie powabów, tyle znalazła całopaleń). Po nawróceniu *Wielmożna*, przez nadobfitość łaski (gdzie obfitował grzech, tam bardziej obfitowała łaska)⁸⁹.

Legenda idąc za św. Grzegorzem Wielkim utożsamia trzy ewangeliczne niewiasty: Marię z Betanii, Marię z Magdali oraz jawnogrzeznicę obmywającą łzami stopy Pana Jezusa u faryzeusza Szymona⁹⁰. Pan Jezus przebaczył jej grzechy⁹¹, wygnał z niej siedmiu szatanów i zapalił ją miłością Bożą⁹². Ona pierwsza czyniła pokutę w czasie łaski⁹³, ją Chrystus Pan uczynił apostołką Apostołów⁹⁴. Na wygnaniu w Marsylii nawracała pogan⁹⁵, potem tęskniąc za kontemplacją poszła na pustelnię, gdzie niebiańskim pokarmem żywiona, codziennie na siedem godzin kanonicznych była porywana do nieba⁹⁶. Podczas modlitwy

⁸⁸ Tamże, k. LXXXIII vd - LXXXV a: MARIA interpretatur amarum mare vel illuminatrix aut illuminata. Per hec tria intelliguntur tres partes optime quas elegit scilicet pars penitentie, pars contemplationis interne, et pars celestis glorie. De qua triplici parte intelligitur quod dicit dominus. Maria optimam partem elegit et cetera. Prima enim pars non auferetur ratione finis que est consecutio beatitudinis. Secunda ratione continuitatis, quia contemplatio vie continuatur cum contemplatione patrie. Tercia ratione sue eternitatis. In quantum igitur elegit optimam partem penitentie dicitur amarum mare: quia ibi multam // amaritudinem habuit, quod patet quia tot lacrimas fudit quod inde pedes domini lauit. In quantum elegit optimam partem contemplationis interne, dicitur illuminatrix quia ibi hausit auid quod postmodum effudit abunde: ibi lumen accepit quo postmodum ceteros illustravit. In quantum elegit optimam partem celestis glorie, dicitur illuminata, quia nunc illuminata est et lumine perfecte cognitionis in mente, et illuminabitur lumine claritatis in corpore.

⁸⁹ Tamże, k. LXXXV a: Magdalena dicitur quasi manens rea, vel magdalena interpretatur munita, vel inuicta vel magnifica, per que insinuat qualis fuit ante conversionem qualis in conversione et qualis post conversionem. Nam ante conversionem fuit manens rea per obligationem ad penam eternam. In conversione munita vel inuicta per penitentie armaturam. Optime enim omnibus armis penitentie se muniuit, quia quot in se habuit oblectamenta tot de se reperit holocausta. Post conversionem magnifica per gratie superabundantiam, quia ubi abundauit delictum superabundauit et gratia.

⁹⁰ F. Kłoniccki, Maria Magdalena, w: E. Dąbrowski [red.], *Podręczna Encyklopedia Biblijna*, t. 2 (1959), s. 36-37.

⁹¹ Legenda aurea, jw.: k. LXXXV b: dominus illum de superba iustitia redarguit et mulieri omnia peccata dimisit.

⁹² Tamże: Nam ab ea septem demonia expulit, in suo amore eam totaliter accendit familiarissimam eam sibi constituit, hospitam suam fecit, et procuratricem suam eam in itinere habere voluit, eam semper dulciter excusauit.

⁹³ Tamże: tempore gratie solennem penitentiam primo fecit.

⁹⁴ Tamże: cui christus resurgens primo apparuit, et apostolorum apostolam fecit.

⁹⁵ Tamże: Cum autem beata maria magdalena viderat populum ad phanum confluere, vt ydolis immolaret, assurgens vultu placito facie serena, lingua diserta, eos ab ydolorum cultura reuocabat, et christum constantissime predicabat.

⁹⁶ Tamże, k. LXXXVI a-b: Interea beata maria magdalena super // ne contemplationis auida asperissimum heremum petiit et in loco angelicis manibus preparato per triginta annos incognita hominibus mansit. [...] Qualibet autem die septem horis canonicis ab angelis in ethera eleuabatur et celestium agminum gloriosos concentus etiam corporalibus auribus audiebat. Unde diebus singulis his

unosila się dwa łokcie nad ziemią⁹⁷, jej twarz jaśniała⁹⁸, przed śmiercią przyjęła Ciało i Krew Pańską⁹⁹.

Legenda przytacza i potępia pogląd, jakoby św. Maria Magdalena była oblubienicą św. Jana Ewangelisty, którego Pan Jezus odwołał z zaślubin, za co Magdalena rzuciła się w wir namiętności, a Pan Jezus nie tylko nawrócił ją, lecz w szczególny sposób napelił miłością Bożą, podobnie jak szczególną przyjaźnią obdarzył Jana¹⁰⁰.

Św. Pelagia czyli **Małgorzata**, inaczej **Pelagiusz**, ma legendę jawnogrzesznicę, która wyznała swe grzechy biskupowi, otrzymała za nie pokutę została ochrzczona, rozdała wszystko co posiadała i udała się z Antiochii na Górę Oliwną, aby w małej izdebce wieść żywot pustelnika aż do śmierci¹⁰¹.

Św. Taide, bogatą wszetecznicę miał nawrócić święty opat Pafnucy, tak iż spaliła swoje w grzechach pozyskane dobra i pozwoili zamknąć się w małej celi, gdzie po trzech latach modlitwy o zmiłowanie, dostała przebaczenia i uwolniona po 15 dniach zmarła¹⁰². Przygotowanego dla niej miejsca w niebie strzegły aż trzy

suausissimis dapibus satiata et inde per eosdem angelos ad locum proprium reuocata corporalibus alimentis nullatenus indigebat.

⁹⁷ Tamże, k. LXXXVI vc: *Erat autem in spatio duorum cubitorum eleuata a terra. stans in medio angelorum et extensis manibus deum exorans.*

⁹⁸ Tamże: *ita vultus domine ex continua et diuturna visione angelorum radiabat vt facilius solis radios quam faciem intueri quis posset.*

⁹⁹ Tamże: *Conuocato ergo vniuerso clero et sacerdote praedicto corpus et sanguinem domini ab episcopo beata maria magdalena cum multa lacrimarum inundatione suscepit. Deinde toto corpusculo ante altaris prostrata crepidinem sanctissima illa anima migravit ad dominum.*

¹⁰⁰ Tamże, k. LXXXVI vd: *Adiunt quidam mariam magdalenam sponsam fuisse Johannis euangeliste quam duxerat tunc quando de nuptijs eum christus vocauit ex hoc ipsa indignata quod scilicet sponsum sibi abstulerat abiit et omni voluptati se dedit. Sed quia congruum non erat vt Johannis vocatio damnationis sibi occasio fieret dominus ad penitentiam ipsam misericorditer conuertit. Et quia a summa delectatione carnali eam remouit immo ipsam summa delectatione spirituali que est in dei amore pre ceteris eam impleuit. quod et de Johanne quidam fatentur quod immo dulcedine sue familiaritatis eum pre ceteris decorauit quia a predicta delectatione eum remouit. Hec autem falsa et friuola reputantur quia frater albertus in prohemio super euangelium Johannis ponit quod hec sponsa de cuius nuptijs vocatus fuerat idem Johannes in virginitate permansit et in societate beate marie virginis matris christi postmodum visa fuit et tandem fine bono quieuit.*

¹⁰¹ Tamże, k. CXLII b–CXLII vd: *PElagia prima feminarum antiochie civitatis rebus et diuitiis plena. corpore pulcherrima. habitu ambitiosa et vana. animo et corpore impudica. [...] Ego sum pelagia. pelagus iniquitatis. exundans fluctibus peccatorum. ego sum perditionis abyssus. ego vorago et laqueus animarum multos deceptos decepi que nunc cuncta perhorui. ... Tunc episcopus clementer eam suscipiens. penitentiam ei salutarem iniunxit. et in dei amore diligenter instruxit et sacro baptizmate regenerauit. [...] Die tertio omnia que habebat preparauit et congregauit. et pauperibus tribuit. Post aliquot autem dies cunctis ignorantibus pelagia inde noctu aufugit et in montem oliueti deuenit. vbi habitum heremite accipiens in parua cella ibidem se collocauit.*

¹⁰² Tamże, k. CXLIII a–CXLIII vc: *Thais meretrix (vt in vitaspatrum legitur) tante pulchritudinis extitit. vt multi propter eam substantiis venditis suis ad vltimam paupertatem deuenirent. [...] Illa vero hoc audiens prouoluta ad pedes abbatis paphnucij cum lacrimis exorabat dicens. Scio esse penitentiam pater. et confido remissionem te orante sorti. tantum peto tribus horis inducias. et post hoc quo iusseris ibo et quecumque preceperis faciam. Cumque locum illi abbas constituisset vbi venire deberet. illa collectis omnibus quecumque ex peccato lucrata fuerat. perlatisque in mediam ciuitatem populo expectante igne combussit [...] Quam ille reperto virginum monasterio in cellulam paruam recludens. ostium cellule plumbo signauit. et paruam reliquit fenestram per quam ei victus modicus inferretur. Jussitque ei omnibus diebus paruam panis et paululum aque a ceteris ministrari... Cumque iterum quomodo deum deberet adorare inquireret respondit. Non es digna nominare deum neque in labijs tuis*

symboliczne dziewice (*Bojaźń kary, Wstyd winy, Miłość sprawiedliwości*), zgodnie z ewangeliczną zasadą o większej radości w niebie z jednego nawróconego grzesznika niż z 99 sprawiedliwych, którzy nie potrzebują pokuty¹⁰³.

Św. Afra według legendy była pokutnicą i męczennicą zarazem, gdyż dała schronienie prześladowanemu biskupowi i nawrócona porzuciła nierząd, za co została żywcem spalona¹⁰⁴.

Pokutnicza teologia świętości kobiecej jest bogatsza od dziewiczej, w myśl wspomnianej wyżej zasady, że większa jest radość w niebie z 1 nawróconego grzesznika, niż z 99 sprawiedliwych, nie potrzebujących pokuty. Święte pokutnice łączy wspólny grzech nadużycia kobiecości wbrew przykazaniom Bożym, dalej wspólne jest im nawrócenie do czystości i pokuta za popełnione zło.

Wiara widoczna jest w życiu św. Marii Magdaleny, Apostołki Apostołów i legendarnej misjonarki okolic Marsylii. Sakramentalną Komunię miały przed śmiercią przyjąć św. Maria Egipcjanka i św. Maria Magdalena. Przykazanie VI łamały wszystkie, ale św. Maria Magdalena według przytoczonej i odrzuconej przez *Złotą Legendę* hipotezy uczyniła to buntując się przeciwko powołaniu na Apostoła jej oblubieńca (z Kany Galilejskiej?) św. Jana Ewangelisty. Pokornie, bo bez wznoszenia rąk do nieba i bez wymawiania Imion Bożych, modliła się św. Taida, szczyty kontemplacji osiągnęła św. Maria Magdalena.

Z cnót poza wiarą, o której była mowa wyżej, nadzieja występuje w legendzie św. Marii Magdaleny, już uwielbionej duchowo, a jeszcze czekającej na uwielbienie ciała. Miłość Boża u tej samej świętej, jako wynagrodzenie za powołanie na Apostoła jej oblubieńca, św. Jana Ewangelisty. Sprawiedliwość w pokucie wszystkich, w tym Teodory i Pelagii jako braci zakonnych, dalej w rozdaniu dóbr ubogim przez św. Pelagię, a spaleniu dochodów z nierządu przez św. Taidę. Wstrzemięliwość płciową po nawróceniu zachowały wszystkie pokutnice. Męstwem męczennicy zajaśniała pokutnica św. Afra.

Najbardziej rozbudowaną scholastyczną teologię świętości miała w *Złotej Legendzie* św. Maria Magdalena, w rozważaniach etymologicznych, stanowiących plan dla dwu odrębnych homilii.

nomen trinitatis adducere sed nec ad celum manus expandere. quoniam labia tua iniquitate plena sunt et manus tue sordibus inquisite. Sed tantummodo incumbens contra orientem respice. hunc sermonem frequenter iterans. Qui plasmasti me miserere mei. [...] Cui abbas paphnucius dixit. Non propter penitentiam tuam remisit tibi deus peccata tua. sed quia hunc timorem semper habuisti in animo. Et cum illam inde eduxisset. XV diebus supervixit. et pausavit in pace.

¹⁰³ Tamże, k. CXLIII vc: Cum igitur incessanter orassent abbas paulus maior discipulus anthonij vidit subito in celo lectum. preciosis vestibus ornatum quem tres virgines clara facie custodiebant. Tres iste virgines fuerunt. timor pene future qui ipsam a malo retraxit. pudor culpe commissae qui ei veniam promeruit. amor iustitiae qui eam ad superna transuevit. Cumque paulus illi diceret gratiam illam tantam esse anthonij vox diuina respondit. Non est patris tui anthonij sed thaisis meretricis.

¹⁰⁴ Tamże, k. CXCI a: Affra pedibus episcopi aduoluitur. et statim convertitur. [...] affra vero cum solita exercere negligit. gayo iudici accusatur. ... iubetur in insula lici fluminis cremari. mater autem et ancille dum eam sepeflissent. ibidem comprehense in igne cremantur.

5. Wdowy

Św. Paula, matrona rzymska z pięciorgiem dzieci, zasłużyła na przytoczenie w *Złotej Legendzie* nekrologu pióra św. Hieronima. Była uboga i pokorna. Rodziła dzieci nie z obowiązku małżeńskiego, lecz z posłuszeństwa mężowi, aż urodził się upragniony przezeń syn. Gdy owdowiała, oddała się służbie Bożej, jakby tego czekała¹⁰⁵. Rozdała bogactwa ubogim, pozostawiła dzieci: małego synka oraz córkę na wydaniu i odpłynęła do Ziemi Świętej, gdzie ze czcią chodziła śladami Chrystusa Pana¹⁰⁶. Nosila się ubogo, nie jadła z żadnym mężczyzną, do kąpieli chodziła tylko w chorobie, sypiała na twardym barłogu¹⁰⁷. Była bardzo skruszona i czysta, pragnęła podobać się Chrystusowi Panu¹⁰⁸. Rozdawała swe dobra, pragnąc umrzeć uboga¹⁰⁹. Zachowywała surowy post¹¹⁰. Ufundowała klasztor męski i trzy żeńskie: dla panien wysokiego, średniego i niskiego rodu, które osobno jadły i pracowały, a spotykały się na wspólnych modlitwach i psalmodii. Pokusy wieku dojrzewania łamała częstymi postami. Czystość ciała i habitu uważała za nieczystość duszy. Dla innych była łagodna, dla siebie surowa¹¹¹. W gorączce zachęcana przez lekarzy i św. biskupa Epifaniasza do picia wina, aby uniknąć wodnej puchliny, nie tylko odmówiła, lecz jeszcze starego biskupa omal nie przekonała, aby sam pić przestał¹¹². Była skłonna do płaczu, załamywała się śmiercią bliskich,

¹⁰⁵ Tamże, k. XXVIII vd: et Thoxotium post quem parere desijt, vt intelligeres eam non seruire voluisse officio coniugali; sed mariti desiderio. qui mares optabat liberos edidisse. Postquam vir mortuus est ita eum planxit. vt prope et ipsa moreretur: ita se conuertit ad dei seruitium. vt mortem eius quasi videretur optasse.

¹⁰⁶ Tamże: Descendit ad portum fratre cognatis affinibus. et quod his maius est liberis prosequentibus. iam carbasa tendebantur et remorum ductu nauis in altum protrahabatur. paruus taxotius supplices manus tendebat in littore. Ruffina iam nubilis. vt suas expectaret nuptias tacens fletibus obsecrabat. et tamen siccos oculos tendebat ad celum. impietate in filios pietatem in domino sperans. [...] Cumque ad loca terre sancte venisset... elegit humilem cellulam que cuncta loca christi vestigiorum tanto ardore. ac studio circuibat. et nisi ad reliqua festinaret: a primis non posset abduci.

¹⁰⁷ Tamże, k. XXIX a: Tanta se humilitate deiecit: vt qui eam vidisset et pro celebritate nominis videre gessisset: ipsam esse non crederet. sed ancillarum vltimam. ... Numquam post viri mortem vsque ad diem dormitionis sue cum vllo comedit viro. Quamvis eum sanctum et in pontificali culmine positum sciret. Balnea nisi periclitans non adiit. Mollia etiam nisi in grauissima febre lectuli strata non habuit: sed super durissimam humum stratis ciliciosus quiescebat.

¹⁰⁸ Tamże: Ita leuia peccata plangebat. vt illam grauissimorum criminum crederes esse ream. [...] Que viro et seculo placuit: nunc christo placere desidero.

¹⁰⁹ Tamże, k. XXIX b: Multaque huiusmodi que illa mira verecundia et sermone parcissimo soluebat. testem inuocans dominum se pro illius nomine cuncta facere et hoc habere voti vt mendicans ipsa moreretur. vt vnum nummum filie non dimitteret. et funere suo aliena sindone inuolueretur.

¹¹⁰ Tamże: Exceptis festis diebus vix oleum in cibo accipiebat.

¹¹¹ Tamże: Post virorum monasterium quod viris tradiderat gubernandum plures virgines quas ex diuersis prouintijs congregauerat. tam nobiles quam mediocres. et infimi generis: in tres turmas et in monasteria diuisit. ita dumtaxat vt opere et cibo separate: psalmis et orationibus iungerentur. ... lasciuientem adolescentularum carnem crebris et duplicatis frangebat ieiunijs: mallens ei stomachum dolere quam mentem. dicens mundiciam corporis atque vestium anime esse immundiciam. ... quod in alijs clementiam: in se duritiam commutabat.

¹¹² Tamże: Quid plura. cum beatus pontifex post multa hortamenta exisset foras querenti mihi quid egisset. Respondit. Tantum profeci vt seni homini pene persuaserit. nec bibam vinum.

zwłaszcza swoich dzieci; ich zgon i męża zawsze odchorowywała¹¹³. Pismo św. znała na pamięć. Znała język hebrajski, w którym rozmawiała i śpiewała psalmy¹¹⁴. Zmarła spokojnie z wersetami psalmów na ustach¹¹⁵.

Św. Elżbieta ma najobszerniejszą, 17-kolumnową legendę, poprzedzoną rozważaniami etymologicznymi nad znaczeniem jej imienia. Znaczy ono: *Bóg mój poznał*, albo *Boga mego siódma*, albo *Boga mego nasycenie*. 1) *Bóg mój poznał*, bo swym upodobaniem zachował i potwierdził; albo wlał jej świadomość swego poznania. 2) *Boga mego siódma*, bo spełniała siedem uczynków miłosierdzia; albo wchodzi na siódmy stopień odpoczywających, a ma wejść na ósmy z martwych wstających; albo dla siedmiu stanów, w których była: I. dziewiczym, II. małżeńskim, III. wdowim, IV. czynnym, V. kontemplacyjnym, VI. zakonnym, VII. uwielbionym. Tych siedem stanów zawiera jej legenda. 3) *Boga mego nasycenie*, bo Bóg nasycił ją i nappełnił: blaskiem prawdy, wdziękiem słodkości, zapalem Trójcy Świętej¹¹⁶.

Legenda ukazuje św. Elżbietę jako królową, słynącą od najmłodszych lat z wiary i religijności, dobrego przykładu, cudów oraz łaski, wyniesioną przez Stwórcę ponad naturę¹¹⁷. Od dzieciństwa chętnie modliła się, wspomagała biedne dziewczęta, czciła Maryję, św. Jana Ewangelistę wybrała na stróża swej czystości, za pośrednictwem św. Piotra umiała wszystko wyjednać, ubierała się zawsze skromnie, z najgłębszą cziłą uczestniczyła w obrzędach¹¹⁸. Małżeństwo zawarła nie z żądzy, lecz z posłuszeństwa ojcu, oraz żeby urodzić i religijnie wychować synów¹¹⁹. Ślubowała dozoną czystość w razie wdowieństwa¹²⁰. Była we wszyst-

¹¹³ Tamże, k. XXIX b–XXIX vc: In luctu mitis erat et suorum mortibus frangebatur maxime liberorum. Nam et in viri et filiorum dormitione semper periclitata est.

¹¹⁴ Tamże, k. XIX vc: Scripturas sanctas tenebat memoriter. [...] Hebreum linguam: ... discere voluit et consecuta est ita ut psalmos hebraice caneret et sermonem absque vlla latine lingue proprietate personaret. ... Quod quidem vsque hodie in sancta filia ejus eustochio cernimus.

¹¹⁵ Tamże: Post hoc obmutuit et clausis oculis. quasi humana despiceret. vsque ad expirationem anime eosdem repetebat versiculos. ut vix audirem quid diceret.

¹¹⁶ Tamże, k. CLXXVIII a: ELizabeth interpretatur deus meus cognouit. vel dei mei septima. vel dei mei saturitas. Dicitur ergo primo elizabeth deus meus cognouit. quia deus eam cognouit. id est suo beneplacito obseruauit et probauit vel cognouit. id est noticiam sue cognitionis sibi infudit. Secundo dicitur elizabeth. id est dei mei septima ipsa enim habuit septimam dei. vel quia septem operibus misericordie se exercuit. vel quia nunc est in septima etate quiescentium peruentura et tandem in octaua resurgentium. vel propter septem status in quibus fuit. Ipsa namque fuit in statu virginali. secundo in statu coniugali. tercio in statu viduali. quarto in statu actiuo. quinto in statu contemplatiuo. sexto in statu religioso. Et nunc septimo in statu glorioso. Et isti septem status manifeste continentur in legenda sua... Tercio dicitur dei mei saturitas. deus enim modo satiauit eam et repleuit splendore veritatis. dulcedine suauitatis et vigore trinitatis.

¹¹⁷ Tamże: ELizabeth illustris regis vngarie filia genere nobilis sed fide ac religione nobilior stirpem tam nobilem nobilitauit exemplis. illustrauit miraculis et decorauit gratia sanctitatis. Quam autor nature supra naturam quodammodo extulit. dum puella regalibus nutrita delitijs omnia puerilia aut omnino contemneret aut ad dei obsequium manciparet. ut liquido clareat tenera eius infancia. quanta simplicitate vixit. quanta dulci deuotione incepit.

¹¹⁸ Tamże, k. CLXXVIII b: Nam beatam virginem dei genitricem in sui patronam et aduocatam et beatum iohannem euangelistam in sue castitatis custodem elegit.

¹¹⁹ Tamże: Consensit igitur licet inuita in copulam coniugalem non ut libidini consentiret sed ne patris preceptum contemneret et ut filios educandos ad dei seruitium procrearet.

kim posłuszna Konradowi z Marburga, naśladowując Chrystusa Pana posłusznego aż do śmierci¹²¹. Często zażywała biczowania, aby odwdziżyć się Chrystusowi ubiczowanemu¹²². Surowo pościła¹²³, pragnęła odwzajemnić ubóstwo Chrystusa Pana¹²⁴, wszyscy nazywali ją matką ubogich¹²⁵, spełniała siedem uczynków miłosiernych, aby osiągnąć niebo, podróżnych i chorych gościła, pielęgnowała i do pokuty doprowadzała¹²⁶. Zachęcała męża, by udał się na wyprawę krzyżową do Ziemi Świętej, co skończyło się jej wdowieństwem, wygnaniem i upragnionym ubóstwem¹²⁷. Odmówiła powtórnego małżeństwa i żyła w czystości, posłuszeństwie i ubóstwie (płaszcz przedłużyła i tunikę połatała materiałem innego koloru)¹²⁸. Pragnąc całkowicie zatopić się w Bogu modliła się o wzgardę świata, wykorzeniecie z serca miłości do dzieci oraz o odporność na zniewagi¹²⁹. Kierownik duchowy

¹²⁰ Tamże, k. CLXXVIII vc: manifeste constat quoniam in manibus magistri Conradi votum emisit quod si viro suo superuivere contingeret continentiam perpetuam observaret.

¹²¹ Tamże: Accidit quoque ad sue humilitatis preconium quod ipsa... magistri Conradi pauperis et mendici... obediente adeo se subiecit vt quicquid precipere et ipsa cum reuerentia et multo gaudio adimpleret vt ex hoc et obediente perciperet meritum et domini saluatoris qui factus est obediens vsque ad mortem imitaretur exemplum.

¹²² Tamże, k. CLXXVIII vd: Sepe etiam per manus ancillarum faciebat se in cubiculo fortiter verberari vt saluatori flagellato vicem rependeret. et carcere carnem ab omni lasciuia coerceret.

¹²³ Tamże: Tantam autem in cibo et potu temperantiam exhibebat. vt in mensa mariti inter diuersa ferculorum genera interdum pane simplici esset contenta.

¹²⁴ Tamże: Statum quoque paupertatis in summa gloria summopere affectabat vt et christo pauperi vicem redderet et mundus in ea nil proprium haberet.

¹²⁵ Tamże: omnibus adeo largissime subueniebat. vt omnes eam matrem pauperum acclamarent.

¹²⁶ Tamże, k. CLXXVIII vd–CLXXIX a: Septem enim misericordie operibus tota vigilantia insudabat vt regnum perpetuum perpetuo regnatura perciperet et paternam benedictionem cum benedictis ad dexteram possideret. [...] Ipsa hospitio peregrinos et pauperes suscipiebat. domum enim maximam sub altissimo castro suo construxit in qua infirmorum magnam multitudinem refouebat. quos diebus singulis non obstante difficultate ascensus vel descensus visitans et omnia necessaria ministrabat. et verbis excitatorijs ad penitentiam inducebat. Et licet omnem corruptionem aeris semper egre portauerit infirmorum tamen corruptiones propter dei amorem etiam tempore estiuo non abhorruit sed remedia adhibuit. velo proprii capitis tersit et manibus proprijs contrectauit. licet ancille talia non tolerarent.

¹²⁷ Tamże, k. CLXXIX b: Cupiens vero beata Elizabeth vt vir suus in fidei defensionem potentie sue arma conuerteret ipsum salubri exhortatione induxit vt ad terram sanctam pergeret visitandam. vbi dum esset ipse langravius princeps fidelis deuotus et inclitus fide integra et deuotione sincera deo reddidit spiritum suorum operum fructum recipiens gloriosum. et sic ipsa viualem statum cum deuotione amplectitur. ne viuialis continentie premio fundaretur sed fructum sexagesimum perciperet. vtpote que decalogum preceptorum cum septem misericordie operibus observaret. Uerum cum mors viri sui per totam fuisset thuringiam diuulgata de patria ipsa tamquam dissipatrix et prodiga a quibusdam vasallis viri sui turpiter et totaliter eiecta vt ex hoc patientia claresceret et paupertatis diu conceptum desiderium obtineret.

¹²⁸ Tamże, k. CLXXIX vc: Continentiam post mortem viri perpetuam seruans. obedientiam perfectam custodiens et voluntariam paupertatem amplectens. Fuit autem eius habitus tam despectus vt deferret pallium griseum panno coloris alterius prolongatum. Manicas etiam tunice ruptas alterius coloris panno habuit emendatas.

¹²⁹ Tamże, k. CLXXIX vd: vt vero eius animus totus in deum transiret et intenta eius deuotio nullatenus impedimentum haberet rogauit dominum vt omnium temporalium contemptum sibi infunderet et filiorum dilectionem a suo corde auelleret et contra omnes contumelias contemptum et constantiam largiret. Fusa vero oratione audiuit dominum sibi dicentem. Exaudita est oratio tua. que dixit ancillis. Exaudiuit dominus vocem meam quia et omnia temporalia vt stercora reputo et de filijs meis plus quam de alijs proximis non curo et mei contemptum et obprobria paruipendo. nihilque aliud iam diligere videor nisi deum.

mistrz Konrad z Marburga łamiąc jej wolę, usuwał z jej otoczenia osoby, do których była przywiązana, karmił każdy czyn nieuzgodniony¹³⁰. Z pokory nie pozwalała służebnikom nazywać się panią i kazała im mówić do siebie w liczbie pojedynczej¹³¹. Miała łaskę kontemplacji i zapalania innych do miłości jak Maria¹³², ale pracowała jak Marta, pielęgnując i nawracając chorych (nawet chłostą)¹³³. Surową karnością pociągnęła pięknowłosą dziewczynę do zakonu i posługi chorym¹³⁴. W ostatniej chorobie zachowała pogodę, umarła spokojnie, ciało jej wydzielalo miłą woń¹³⁵. Pan Bóg znakami po śmierci potwierdził jej niewinność, czystość, godność, miłosierdzie i moc wstawiennictwa¹³⁶, (następuje szereg legendarnych cudów św. Elżbiety).

Św. Tekla małżonka pogańska, nawrócona kazaniem św. Pawła o dziewictwie, skazana nie zmarła śmiercią męczeńską, owdowiała i była matką wielu dziewic¹³⁷.

Św. Kunegunda cesarzowa, żona św. Henryka II, według legendy żyła w dziewiczym małżeństwie, co udowodniła przechodząc zwycięsko próbę rozżarzonych węgli. Ufundowała z mężem biskupstwo w Bambergu, kilka klasztorów, łącznie z opactwem benedyktynek w Kaufungen, wiele kościołów i klasz-

¹³⁰ Tamże: *Magister quoque conradus sepe sibi molesta et contraria imponebat. et quos amplius diligere videbatur ab eius consortio separabat adeo ut duas fideles ancillas et predilectas que a iuuentute sua secum fuerant enutrite ab ea remoueret multis effusus lacrimis hinc et inde. Hoc faciebat autem vir sanctus ut eius voluntatem frangeret et ut ipsa suum affectum ad deum totaliter erigeret et ne aliqua de ancillis pristinam gloriam ad ei memoriam reuocaret. ... Immo autem magistro conrado pauperi et mendico non alicui diuiti episcopo obedientiam facere voluit ut omnem occasionem temporalis consolationis penitus abdicaret. Quadam vice cum claustrum quorundam sanctimonialium ab eis obnixte rogata intrasset non habita licentia a suo magistro fecit eam tam grauiter verberari ut post tres hebdomadas in ea vestigia verberum apparerent.*

¹³¹ Tamże: *Tante se humilitati deprimebat ut nullatenus pateretur quod ancille eam dominam appellerent sed singulari tantum ad eam numero loquerentur eo modo. scilicet quo inferioribus loqui solemus.*

¹³² Tamże: *sedule contemplationi vacabat. In qua quidem contemplatione specialem gratiam habuit lacrimas fundere. celestes visiones crebro videre et ad amorem alios inflammare.*

¹³³ Tamże, k. CLXXX b: *postquam religiosum habitum induit sedule pietatis operibus deseruiuit. ... Postquam autem hospitale construxerat. seruitijs pauperum sese tanquam ancillam humilem mancipauit. ... Ipsos autem infirmos ad confessionem et communicationem inducens vetulam penitus quandam rennuentem verberare castigatam induxit.*

¹³⁴ Tamże, k. CLXXX vc: *Interrogata vero puella a beata Elizabeth. Utrum aliquando salubris vite propositum concepisset. respondit quod iamdiu habitum religionis assumpsisset nisi tanta fuisset in illa dilectio in capillis. Et illa carius est mihi quod capillos perdideris quam si filius meus fuisset sublimatus. Continuo igitur puella habitum religionis induit et in hospitale cum beata Elizabeth degens laudabilem vitam duxit.*

¹³⁵ Tamże: *Appropinquante hora sui transitus ait. iam tempus instat in quo omnipotens deus eos qui amici sui sunt ad celestes nuptias euocauit. Post paululum vero anno domini MCCXVI ad extremam horam veniens dormiuit in pace Licet autem eius venerabile corpus inhumanatum quatuor diebus iacuisset. nullus tamen fetor ex eo prodibat sed quidam odor aromaticus cunctos reficiens exalabat.*

¹³⁶ Tamże, k. CLXXX vd-CLXXXI a: *Per hoc ergo intelligi datur quante fuerit castitatis... Manifestum est secundo quante fuerit mundicie et puritatis... Manifestum est tertio quante fuerit excellentie et dignitatis... Manifestum est quarto quante fuit misericordie et pietatis... // Manifestum est quinto quante sit apud deum potestatis et meriti et hoc multiplici miraculorum operatione.*

¹³⁷ Tamże, k. CXCIH b-CXCIII vc: *Tecla sponsa tamiri sedens in fenestra sua audiuit Paulum qui yconium venerat de virginitate predicantem illi adhesit. [...] yconium // redijt: et sponsum mortuum repperit. mater eius in sua nequicia permansit. ipsa vero multarum virginum mater extitit et orans ad dominum migravit.*

torów obdarowała, przyozdobiła, odbudowała lub rozbudowała, wielu ludzi wsparła. Małżeństwo jej nie żąda, lecz dobrą wolą było połączone¹³⁸. W dzień żyła jak Marta, w nocy jak Maria¹³⁹. W rocznicę śmierci męża przekazała opactwu benedyktynek relikwię Krzyża św. i po Ewangelii złożyła cesarską purpurę, przywdziała habit zakonny, obcięła włosy i z rąk biskupa przyjęła welon, nie jak matka współsióstr, lecz jak służebnica. Tak została poświęcona Chrystusowi Oblubieńcowi¹⁴⁰. W tym samym miejscu modliła się i odpoczywała, w tym samym habicie zawsze chodziła, ciała nie pielęgnowała, ciągle czytała, albo czytania słuchała, bardzo troszczyła się o współsiostry, często odwiedzała chorych, wzruszona pocieszała ubogich¹⁴¹. Wiele cudów wymodliła już za życia. Na przykład gdy po bezskutecznym upominaniu siostrzenicy, ksieni Juty, uderzyła ją w prawy policzek, ta ślad palców cudownie nosiła aż do śmierci dla zbudowania własnego i sióstr¹⁴². Zasłużona cnotami przeżyła w zakonie 15 lat i osłabiona postami oraz czuwaniem na modlitwie zaczęła słabnąć. Wzywała aniołów, którym dorównywała życiem, apostołów i wyznawców, których wiarę zachowała, dziewice, z którymi w małżeństwie szła w zawody¹⁴³. Kazała zabrać złote całuny cesarskie, poleciła złożyć ciało obok świętego męża i oddała duszę swemu Stwórcy¹⁴⁴.

¹³⁸ Tamże, k. CXCVIII vd: *O coniugium non voluptate sed bona voluntate copulatum. O sanctum matrimonium vbi vna fides inviolate castitatis. vbi vnus spiritus misericordie et veritatis. vbi idem velle in virtutibus. idemque nolle in vicijs. vbi nec primus nec alter discerni potuit dum alter quod primus voluit. vbi par animus in multipharis operum effectibus pares in duobus ostendit affectus... Hec est generatio querentium dominum. qui viuentes in christo membra sua mortificantes propter christum super terram morientium. modo regnantes cum christo bona domini sui videt in regione viuientium.*

¹³⁹ Tamże, k. CXCV a: *die practicum cum martha, noctu contemplatum cum maria vitam agere non cessabat.*

¹⁴⁰ Tamże, k. CXCV b: *at vbi lectio euangelii ... lecta fuit regalem purpuram exuens. tunicam fustiore quam ipsa sibi manibus suis operata fuerat. sacerdotali benedictione data. vestem religionis induit et multis quidem pro se flentibus. pro illa autem gaudentibus que iam seculum damnasset in vestibus. capillis qui hucusque in eodem monasterio pro veneratione se tuantur precisis. imposito sibi ab episcopo velo anulo fidei subarrata. gratulabunda succinnit... Ita sponso christo consecrata dum filiarum suarum se sanctissimo contubernio applicuisset. non vt mater filiarum se preferebat. sed omnibus inseruiens. seruilem personam se ostendebat.*

¹⁴¹ Tamże: *Idem ille orationis locus et quietis fuit. idem semper habitus incultum corpus. dum sciret reiiciendas delicias corporis. quod paulopost vermibus exarandum fuit. semper eam legere aut legentem audire vidisses. multa illi circa contubernaless deuotio. frequens decubantium visitatio sollicita pauperum consolatio.*

¹⁴² Tamże, k. CXCV vc-d: *Aliud miraculum tam timendum quam mirandum huic placuit subscribere. in quo animi illius constantiam et rigoris seueritatem discere poteris. ... quadam die cum ipsa cum conuentu crucem. nam dies dominicus erat. sequitur abbatissa defuit. quam illa inquirens et epulantem cum coeuis in conclauis reperiens. Zelo pietatis armata cum verbo correptionis dextram maxillam eius percussit. que quasi sigillum quoddam formam digitorum accepit. qua omni tempore vite sue non caruit. de quo nimirum facto constat. quia non tantum pro se sed aliorum emendatione hoc pertulit. vt huius visio alijs proficeret. et ad melioris vite statum a vitijs suis retorqueret.*

¹⁴³ Tamże, k. CXCV vd: *Omnium itaque capax erat meritorum que iudicem cunctorum meruit habere virtutum. Quindecim in sancto proposito superuixit annos. tam humilitatis gratia quam pro religionis reuerentia omnibus admiranda. Tandem pro nimia ciborum abstinentia orationis et vigiliarum incredibili perseuerantia cepit corpore languescere et ingrauescente morbo paulatim deficere ... Uocabat sanctos angelos quorum hic vita. illic nunc consortio fruitur. apostolos et confessores quorum fidem semper et confessionem tenuit interpellabat. virginum christi in suo exitu inuitabat choros. quarum emulatione in carne dum preter carnem viueret. immaculatum christi consecrauerat thorum.*

¹⁴⁴ Tamże, k. CXCV vd-CXCVI a: *Interim ex more regales tamquam imperatrici. non vt*

Wdowią teologię świętości kobiecej można uporządkować według różnych zasad: a) przyczyna, b) cnota, c) religia, d) ideał.

Przyczyną sprawczą jest Bóg w Trójcy Św. Jedyny, a zwłaszcza II Osoba: Syn Boży, który stał się Człowiekiem i umarł na Krzyżu dla naszego zbawienia. Przyczyną sprawczą narzędną jest kierownictwo duchowe (św. Elżbieta była surowo prowadzona przez inkwizytora Konrada z Marburga). — Przyczyną materialną jest płeć żeńska, zdolna przyjąć różne rodzaje świętości. — Przyczyną formalną jest podniesienie ludzkiej natury do nadprzyrodzoności. — Przyczyną celową jest oddanie duszy Bogu Stwórcy i wstawiennictwo u Niego.

Przykładem wszystkich cnót była św. Elżbieta: wiara — Bóg napełnił ją prawdą; nadzieja — nawracała chorych, wsparła powołanie zakonne, pogodnie umarła; miłość — miała zapał Trójcy Świętej, zapalała miłością, pielęgnowała chorych (św. Kunegunda troszczyła się też o współsiostry); sprawiedliwość — religijność i pokorne miłosierdzie (św. Paula pielgrzymowała po Ziemi Świętej, św. Kunegunda była fundatorką); wstrzemięźliwość — rodziła dzieci z posłuszeństwa (także św. Paula), surowo pościła (także św. Kunegunda i Paula, w dodatku abstynentka), zachowała czystość przed i po małżeństwie wraz z pozostałymi świętymi wdowami (św. Kunegunda żyła nadto w dziewiczym małżeństwie); męstwo — biczowała się dla odwzajemnienia Chrystusowi Panu.

Religia w życiu świętych wdów przejawiała się na wiele sposobów. — Wiare Apostołów i Wyznawców zachowała św. Kunegunda, która ciągle czytała, lub słuchała czytania; św. Paula znała Pismo św. na pamięć. — Do Sakramentu Pokuty przystępowała i do niego prowadziła św. Elżbieta, wszystkie żyły w małżeństwie, św. Kunegunda w dziewiczym, święte: Paula, Elżbieta i Tekla były matkami. — Dziesięć Bożych Przykazań zachowywały wszystkie. Św. Paula i Elżbieta heroicznie spełniały I Przykazanie, kosztem IV Przykazania, wyrzekając się miłości do dzieci, dla służby Jedyńemu Bogu. — Modliły się wszystkie. Św. Paula śpiewała psalmy po hebrajsku, w kontemplacji celowały św. Kunegunda i Elżbieta, przy czym ta ostatnia wyróżniała się nabożeństwem Maryjnym.

Ideał życia zakonnego w ubóstwie, czystości i posłuszeństwie urzeczywistniły święte Elżbieta i Kunegunda, św. Paula rozdawała wszystko, aby umrzeć w całkowitym ubóstwie.

ZAKOŃCZENIE

W świetle *Złotej Legendy*: 1) pełnię świętości bytowej i czynnościowej posiada Maryja, jako Bogarodzica-Dziewica-Wniebowzięta, pełna łaski i cnót wszystkich. Pozostałe święte cechują poszczególne cnoty: 2) męczennice — wiara, nadzieja,

paupercule debentur sorori parantur obsequie. aurea feretro obtendenda proferuntur velamina. Cum illa pallentes vultus quos ante vt sponso venienti letos videres ad os retorquere manu annuere. amictus iste ait non est meus auferte hinc. ... His iam dictis in manum domini spiritum commendans carnis sarcina abiecta ad suum anima reuolauit autorem et in antiquam possessionem diu peregrinata conscendit.

miłość oraz czystość i męstwo; 3) dziewice — czystość; 4) pokutnice — skrucha i czystość; 5) wdowy — wszystkie cnoty, a zwłaszcza czystość, spełniane w trzech kolejnych stanach, dziewiczym, małżeńskim i wdowim.

Mnogość świętych dziewic i brak świętych małżonek (w chwili śmierci musiały być już wdowami), niedocenienie miłości do dzieci (św. Paula i św. Elżbieta), mają podstawę w teologii św. Augustyna, który istotę grzechu pierworodnego widział w pożądliwości. Stąd wyniesienie dziewictwa, jako zwycięstwa nad pożądliwością, a niedocenienie małżeństwa, jakoby tylko środka zaradczego na pożądliwość. (Pojęcie małżeństwa jako znaku sprawiającego łaskę ustanowionego przez Chrystusa Pana w XIII wieku powoli wchodziło do teologii).

Zamiłowanie do świętych pokutnic jest ewangeliczne: większą radość ma niebo z 1 nawróconego, niż z 99 sprawiedliwych, którzy nawrócenia nie potrzebują. One przeszły trzy drogi: oczyszczającą, oświecającą i jednoczącą. W ich życiu ma znaczenie asceza i mistyka. One urzeczywistniły wzór Marty i Marii, życia czynnego i kontemplacyjnego.

Święte wyznawały wiarę i nawracały innych do wiary, spełniały przykazania, były ochrzczone i pragnęły przyjąć Eucharystię przed śmiercią, spowiadały się i innych prowadziły do spowiedzi, modliły się i pociągały do modlitwy.

Ideał świętości był ukazany w tak heroicznym wymiarze, że *Złota Legenda* nie dawała możliwości ich naśladowania, natomiast licznymi opowiadanymi cudami zachęcała do wzywania ich wstawiennictwa. Tego rodzaju nabożeństwo do świętych jest raczej chrysto-kształtne (chrystotypiczne) niż kościelno-kształtne (eklezjotypiczne). Jest to charakterystyczne dla średniowiecza pod wpływem reakcji anyariańskiej, która podkreślając Bóstwo Chrystusa Pana, mimo woli przyczyniła się do zastąpienia jedyne Pośrednika między Bogiem a ludźmi, Jezusa Chrystusa, licznymi pośrednikami drugorzędnymi: Maryją i świętymi.

Złota Legenda jest zachodnia w soteriologicznym sposobie teologicznego myślenia, podczas gdy wschodnia myśl teologiczna jest inkarnacyjna. Święte według *Złotej Legendy* wyciągają ostateczne wnioski z tajemnicy Odkupienia: męczennice krwawym wyznaniem wiary, wyznawczynie osobistym umartwieniem.

Przyczyną sprawczą świętości jest Bóg Ojciec, przez Chrystusa Pana w Duchu Świętym, którego obecność najwyraźniejsza jest w życiu Maryi. Tworzywem świętości jest stworzona przez Boga natura ludzka, podatna w swej dziewczęcej i kobiecej wrażliwości. Kształt świętości nadaje łaska Boża nadprzyrodzona i cnoty. Celem jest powrót do Boga Stwórcy i wstawiennictwo u Niego.

Dzieje Zbawienia świętych kobiet naświetliła *Złota Legenda* scholastyczna teologią homiletyczną w legendach św. Marii Magdaleny, św. Katarzyny i św. Elżbiety.

THEOLOGIA SANCTITATIS MULIEBRIS IN AUREA LEGENDA IACOBI DE VORAGINE

SUMMARIUM

Iacobi de Voragine *Legenda aurea* in Nürnberg, apud Antonium Koberger die 6 XI 1492 impressa (C. 6457; IP 3007), 230 festivitates celebrantur, quarum 190 Christi Domini sanctorumque virorum (83%) et solummodo 39 Mariae et sanctarum feminarum (17%). Beata Virgo nempe 5 habet festivitates (13%), martyres 15 festivitates (38%), virgines 9 festivitates (23%), paenitentes 6 festivitates (15%), tandem viduae 4 festivitates (10%).

Maria est Sanctissima. Motiva venerationis ceterarum sanctarum sequente scala ostenduntur, praesupposito unam personam pluribus aliquando sanctitatis motivis enituisse: virginitas (42%), martyrium (25%), maternitas (13%), paenitentia (9%), viduitas (7%), matrimonium (3%).

Sanctitatis muliebris theologia Mariana ontologice dignitate Deiparae-Virginis, Redemptionis Mediatrix et Dominae innixa, sanctitate morali cumulat: Spiritus Sancti plenitudine, Evae antithesi, perfectione virginis, sponsae et viduae, gratiae et virtutum divitiis, praesertim castitatis, humilitatis et oboedientiae, tandem praemio assumptionis in anima et corpore.

Theologia sanctitatis mulierum martyrum dignitate nititur virginali, sponsali vel viduali. Sanctitas baptismo fluminis aut sanguinis mutuatur, virtutum ope exprimitur, fide nempe, spe, caritate, prudentia, iustitia, temperantia et fortitudine, directione tandem spirituali instruitur. Martyrii essentia oblatione suiipsius Christo Deo consistit, cuius fructus est intercessio.

Virginalis sanctitas pauperior est duabus praecedentibus. Omnes quidem castitate, singulae autem virtutibus theologicis, caritate proximi, iustitia, fortitudine, directione spirituali, viatico, intercessione post mortem coruscant.

Theologia mulierum paenitentium ditior est virginali: peccatum contra VI decalogi praeceptum, conversio ad castitatem, paenitentia, praeterea fides, spes, caritas, humilitas, fortitudo, integra via purgativa, illuminativa et unitiva, ascesis et mystica Christiana.

Viduarum sanctitatis libet ostendere causam, virtutem, religionem et exemplar. — Causa efficiens principalis Deus est, instrumentalis autem: directio spiritus. Causa materialis est sexus muliebris, diversarum sanctitatis specierum susceptivus. Causa formalis elevatio est naturae humanae ad statum supernaturalem. Causa finalis demum est suiipsius oblatio Deo et pro aliis intercessio. — Virtutes praeseferunt praeter theologicas: iustitiam et temperantiam. — Religio fide viva, sacramentali confessione, vita in matrimonio sacramentali, decalogi observantia, oratione devotioneque Mariana consistit. — Exemplum est vita monastica in paupertate, castitate et oboedientia.

Theologia sanctitatis muliebris in *Legenda aurea* Iacobi de Voragine OP occidentalis est, trinitaria nempe, augustiniana et antiariana.

Trinitaria: Patrem per Filium in Spiritu Sancto naturam muliebrem gratia supernaturali in gloriam suam sanctificare assertit.

Augustiniana: victoriam super concupiscentia virginum, viduarum et paenitentium exaltat, martyrium mamillarum exponit, amorem coniugalem et maternum spernit.

Antiariana: loco unius Mediatoris Christi, plures mediatrices feminas inducit, quae propter heroicatem non imitari, sed invocari tantum possunt.